STRIP

gratis tweemaandelijks stripinformatieblad — juni / juli 2006

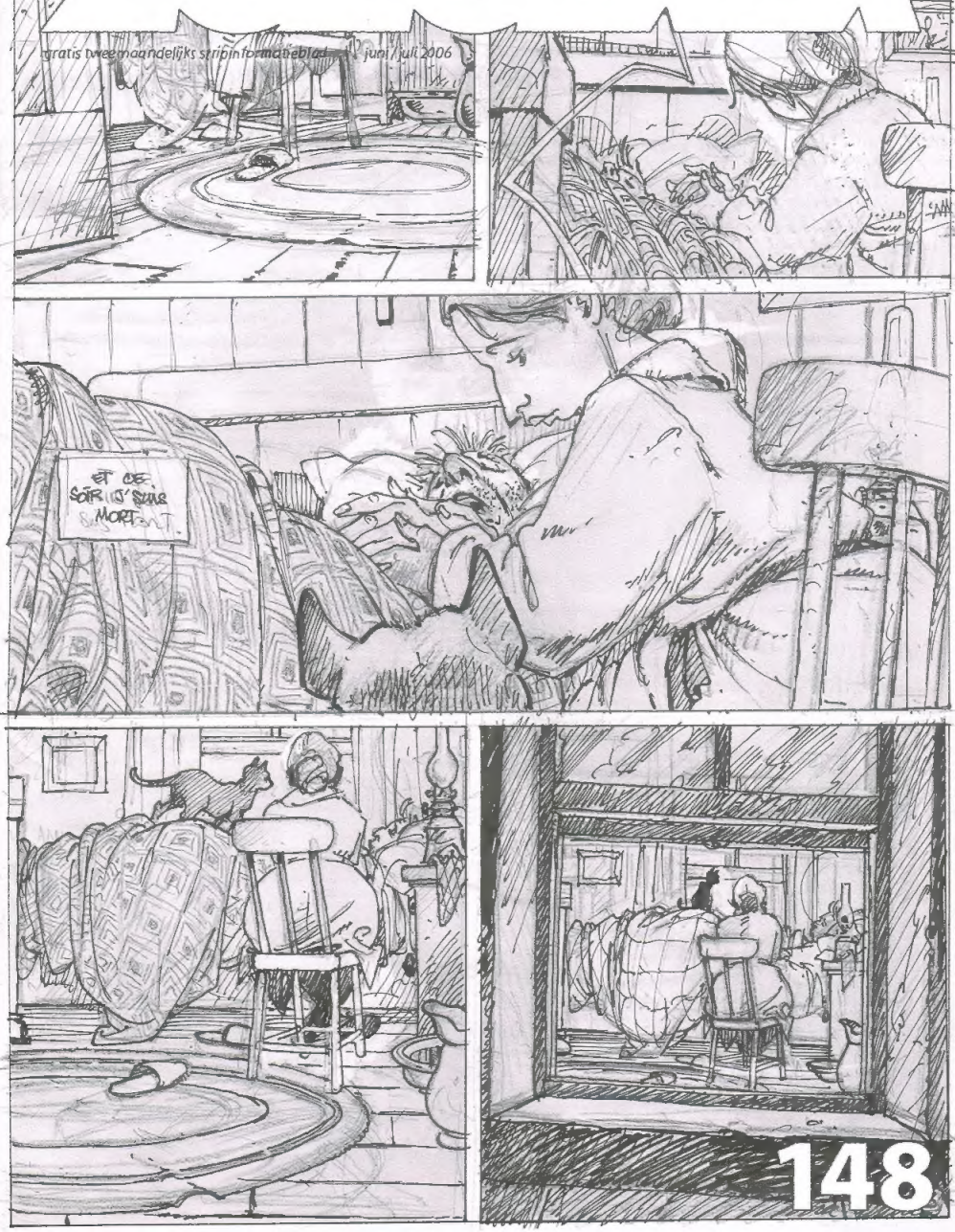

148

COLOFON

Redactie · Jef Nieuwenhuis, Hans van Soest, Toon Dohmen, Gerard Zeegers en Hans Pols.

Opmaak · Sigge Stegeman.

Vaste medewerkers · VLERK, Karin van Wylick, Bert Meppelink, Peter de Wit, Mark Horemans, Pieter van Oudheusden, Arend Jan van Oudheusden, Lamelos, Paul van Gremberghen en Roel Daenen.

Ook werkte mee · Régis Loisel, Jean-Louis Tripp, Joris Driest, Marcel Ruijters, Olle Berg en Bart Beaty.

Druk & Afwerking · Drukkerij Wilco (Amersfoort).

Distributie · Van Ditmar, Amsterdam (NL), Pinceel Stripverspreiding, Leuven (B).

Abonnementen zijn mogelijk voor één jaar (€ 15,–) of voor twee jaar (€ 25,–).

Abonnementen gaan in na storting van het totaalbedrag op Postbank giro 3253937 (NL) of Postgirorekening 000 – 1648405 84 (B) t.n.v. Stichting Zet.EL te Bilthoven o.v.v. je eigen adres.

Copyright 2006 bij Stichting Zet.EL · Overname van artikelen, strips of illustraties enkel in overleg met de uitgever.

Oplage · 7.000 exemplaren.

ISSN · 1382 8630

Redactieadres · Postbus 344, 3720 AH Bilthoven, Nederland.

E-mail · redactie@zozolala.com

Webstek · www.zozolala.com

BIJ DE VOORPLAAT

Magasin General.
Een schetspagina van Régis Loisel voor het eerste deel van *Magasin general*.

ZozoLala is een onafhankelijk stripinformatieblad, uitgegeven door Stichting Zet.El, dat tweemaandelijks verschijnt. ZozoLala is gratis voor de klanten van nevenstaande stripwinkels.

ALKMAAR

Bookers & Strippers
Boterstraat 20 – 22
1811 HP / 072 - 512 19 16

De zwarte valk
Voordam 4
1811 MA / 072 - 515 63 23
peterschuurman@euronet.nl

AMSTERDAM

Het beeldverhaal
Kinkerstraat 162 –164
1053 EH /020 - 6855100
www.het-beeldverhaal.nl

Gojoker
Zeedijk 31a
1012 AP / 020 - 620 50 78

Lambiek
Kerkstraat 132
1017 GP / 020 - 626 75 43
www.lambiek.net

Nou moe!?!
Lindenstraat 1
1015 KV / 020 - 693 63 45

Snoek
Eerste van Swindenstraat 545
1093 LC / 020 - 668 47 64
www.snoekstrips.nl

ANTWERPEN

Mekanik strip
St. Jacobsmarkt 73
2000 / 03 - 234 23 47
www.mekanik-strip.be

ARNHEM

DE NOORMAN

Koningstraat 43
6811 DH / 026 - 442 09 09
de-noorman@planet.nl

ASSEN

Plok. strips en eh... dingen!
Stationstraat 1
9401 KV / 0592 - 31 32 92

BERGEN OP ZOOM

Gilles de Geus
Bosstraat 4 (passage)
4611 NC / 0164 - 24 74 62

BRUGGE

De Striep
Katelijnestraat 42
8000 / 050 - 33 71 12
www.striepclub.be

DELFT

Bul Super
Breestraat 18 – 22
2611 RG / 015 - 212 60 97
www.bulsuper.nl

DEN BOSCH

Silvester
Snellestraat 8
5211 EN / 073 - 690 14 60
www.silvesterstrips.nl

DEN HAAG

HAAGSE STRIPSHOP
Stille Veerkade 43
2524 BE / 070-3634115
www.haagsestripshop.nl
winkel@haagsestripshop.nl

Mieke's striptiek
Chasséstraat 71
2518 RW / 070 - 365 07 38

Walk in
Herengracht 13
2511 EG / 070 - 364 63 36
www.walkin.nl

DORDRECHT

STRIPWINKEL SJORS

Scheffersplein 1
3311 EJ / 078 - 614 20 12
www.stripwinkel-sjors.nl

EINDHOVEN

Kleine Berg 33
5611 JS Eindhoven
040 - 24 41 882
www.eppo.nl
superstripspeciaalzaak

ENSCHEDE

De strip-aap
Javastraat 22
7512 ZJ / 053 - 430 52 61
www.stripaap.nl

GEEL

Alfa strip
Stationstraat 125
2440 / 014 - 58 43 80

GENT

PopVille
Oudburg 5 (Patershol)
9000 / 09 - 223 73 71
www.popville.be

Pierke
Frans van Rijhovelaan 312
9000 / 09 - 227 70 86

GOES

Het paard van Troje
Langevorststraat 2
4461 JP / 0113 - 21 46 91
www.paardvantroje.nl

GRONINGEN

Modern papier
Pelsterstraat 20
9711 KL / 050 - 313 25 21
www.modernpapier.nl

Pellucidar
Nieuweweg 6
9711 TD / 050-3684414
members.lycos.nl/pellucidar

HAARLEM

Beedee
Anegang 42
2011 HS / 023 - 531 01 68
www.beedee.nl

HASSELT

Wonderland
Paardsdemerstraat 17
3500 / 011 - 22 82 00

HOORN

Het gele teken
Grote Oost 37
1621 BR / 0229 - 21 86 23

INTERNET

COMIC STRIPSHOP
De internetstripboekhandel
www.comicstripshop.com
info@comicstripshop.com

KAMPEN

De fantast
Burgwalstraat 7
8261 HJ / 038 - 332 03 25
www.de-fantast.nl

KORTRIJK

De Boekenwolf
Meensesteenweg 18
8500 / 056 - 35 44 98
www.boekenwolf.be

LEEUWARDEN

De rat
Voorstreek 83
8911 JL / 058 - 215 16 00

LEIDEN

Dumpie
Nieuwe Rijn 18
2312 JC / 071 - 512 64 04
hansvanderpeet@hetnet.nl

Leidse stripshop
Aalmarkt 4
2311 EC / 071 - 512 18 02
www.leidsestripshop.nl

LEUVEN

PARIJSSTRAAT 16 3000 LEUVEN
016-22 58 40 info@hbl.be

Gobelijn
Mechelsestraat 35
3000 / 016 - 23 55 86
gobelijn@chello.be

MECHELEN

Comic strips
Hoogstraat 11
2800 / 0474 - 490 625
www.comic-strips.com

De stripkever
Bruulcenter, Bruul 79
2800 / 015 - 21 76 05
www.stripkever.be

MIDDELBURG

De Drvkkery
Markt 51
4331 LK / 0118 - 88 68 86
www.de-drvkkery.nl

PERRON 2
Sint Janstraat 9-c
4331 KA

NIJMEGEN

Señor Hernandez
Houtstraat 59 – 61
5411 JM / 024 - 36 08 181
www.senorhernandez.com

ROTTERDAM

Dick Bos
Junolaan 2
3054 PW / 010 - 461 31 47
www.stripwinkeldickbos.nl

Donner boeken
Lijnbaan 150
3012 ER / 010 - 413 20 70
www.donner.nl

Yendor
Korte Hoogstraat 16
3011 GL / 010 - 433 17 10
www.yendor.nl

SCHIEDAM

't Centrum
Korte Singelstraat 20a
3112 GB / 010 - 426 25 84

SINT-KATELIJNE-WAVER

Artobi
Mechelsesteenweg 119
2860 / 015 - 556197
www.artobi.be

SINT TRUIDEN

De Galliër
Beekstraat 58
3800 / 011 - 67 17 39
www.gallier.be

TILBURG

De Stripfanaat
NS Plein 10
5014 DA / 013 - 58 00 107
www.stripfanaat.net

TURNHOUT

Tistjen Dop
Paterstraat 96
2300 / 014 - 42 88 29
www.tistjendop.be

UTRECHT

Piet Snot
Vismarkt 3
3511 KR / 030 - 231 84 72
www.pietsnot.nl

Strip en lektuurshop
Oude Gracht 194
3511 NR / 030 - 233 43 57
www.stripart.nl

ZUTPHEN

De vreemde zaak
Groenmarkt 2
7201 HX / 0575 - 51 15 66
www.devreemdezaak.nl

ZWOLLE

De Boekenhalte
Assendorperstraat 103
8012 DH / 038 - 422 10 77
www.boekenhalte.nl

MAGASIN GENERAL

reizen naar het einde van de wereld

Een scenarist en een tekenaar die de handen ineenslaan. Het is een klassieke stripformule, waaraan Régis Loisel *(Op zoek naar de Tijdvogel, Peter Pan)* en Jean-Louis Tripp *(Jacques Gallard)* een eigen draai gaven. Het resultaat heet *Magasin général*: een schitterend voorbeeld van een onalledaagse samenwerking. Beide striptekenaars schreven samen het scenario en tekenden vervolgens ook samen het verhaal. Hierbij deed elk hetgeen hij het liefste deed: Loisel stond in voor de schetsen en de pagina-indeling en Tripp verfijnde het geheel.

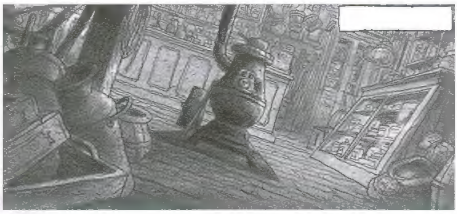

Marie, het eerste deel van de trilogie *Magasin général*, is een nostalgische terugblik op het leven in een dorpje in Québec, het Franstalige deel van Canada, waar beide auteurs momenteel wonen en een atelier delen. Aan het begin van het verhaal overlijdt de eigenaar van de Magasin général, de dorpswinkel. Zijn weduwe Marie zet de nering uit plichtsgevoel voort.

Loisel maakte tot dusver furore als maker van fantasierijke avonturenstrips. Het realistische *Magasin général* daarentegen verhaalt vooral over het leven van alledag. Vanwaar die keuze? Loisel: „Omdat je ergens goed in bent en daar bovendien bij het grote publiek om bekend staat, hoef je je daar toch nog niet exclusief op te richten? Ik wilde eens iets volledig nieuws uitproberen. En heus niet alleen om het publiek te verrassen, maar vooral ook om weer eens een andere manier van vertellen uit te proberen. Schrijf maar dat het een wending in mijn carrière is *(lacht)*. Ja, het klopt dat ik tot nu toe een heel ander soort strips maakte. Maar als auteur moet je voorkomen dat je het slachtoffer wordt van je eigen reeks of personages. *Magasin général* is voor mij iets heel nieuws. Jean-Louis en ik hebben met *Magasin général* een wereld opgeroepen die ver van ons beiden afstaat. Het verhaal gaat over het leven in een klein dorpje in de wildernis en over verschillende persoonlijkheden die een hechte band met elkaar hebben, al was het maar omdat ze volledig op elkaar zijn aangewezen."

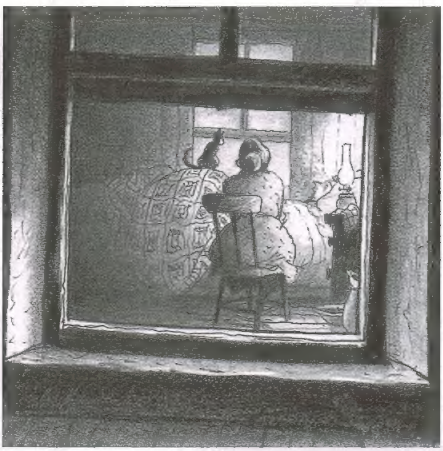

Tripp „Het tempo ligt in dit eerste verhaal heel laag, zodat we veel plek hebben kunnen inruimen voor het uitwerken van de psychologie van de dorpsbewoners. Je leert als lezer de personages echt kennen. We wilden een rijk psychologisch palet tonen. Er gebeurt niet echt veel in het dorp. Maar wat er wél gebeurt – en daar is ons verhaal op gestoeld – is de interactie tussen de mensen."

Waarop hebben jullie ervoor gekozen om het verhaal zich te laten afspelen op het Canadese platteland tijdens het interbellum?

Loisel „We wilden een setting tussen de twee wereldoorlogen, precies om die zeer unieke sfeer die er toen was. In sommige delen van Canada was de moderniteit duidelijk nog niet doorgedrongen: zo is in het boek elektriciteit nog niet aanwezig, is er precies één wagen voorhanden, net als één telefoon. Notre-Dame-des-Lacs, een denkbeeldig dorpje, bevindt zich in wat we het 'diepe' Québec noemen, het ruwe, van godverlaten en haast ontoegankelijke bosrijke Canada. Die dorpsbewoners zijn letterlijk op zichzelf aangewezen. Ja, er komt wel eens een postbode, maar die laat zich slechts zelden zien. Die postbode is dan ook de enige 'buitenstaan-

der' die het dorp aandoet, verder komt er niemand. Dat zorgt er natuurlijk voor dat de dorpelingen elkaar zeer goed kennen, met alle gevolgen van dien, de positieve en de minder positieve."

Tripp „En om alvast een tipje van de sluier op te lichten van het volgende deel: op het einde van het eerste album pikt Marie, de hoofdpersoon en de uitbaatster van de dorpswinkel, iemand op. Ze is met haar wagen onderweg om voorraden in te slaan en ziet een reiziger met motorpech aan de kant van de weg staan. Hij probeert vergeefs zijn vehikel aan de praat te krijgen. Doordat Marie deze vreemdeling meebrengt naar het dorp, zullen daar enkele verhoudingen veranderen. Bovendien loopt de herfst net ten einde en begint de eerste sneeuw te vallen: met andere woorden, het einde van de mogelijkheid om verder te reizen in dat deel van Canada. Dat betekent dat de vreemdeling die winter vastzit in het dorp... Wat gaat er allemaal gebeuren met deze vreemde eend in de bijt? Hij is bij toeval in het dorp terecht gekomen en zal de wereld van het dorp helemaal op zijn kop zetten. Maar wat er in het derde en laatste deel van *Magasin général* gebeurt, verklap ik niet." *(lacht)*

Loisel „En waarom we voor Québec hebben gekozen? Je vindt er – ook vandaag nog – dorpjes die je het gevoel geven dat je aan het einde van de wereld bent beland. Als het verhaal zich in een dorpje in Frankrijk, Duitsland of België afgespeeld had, in pakweg de Ardennen, was het waarschijnlijk een ander verhaal geworden. In Québec leefden nog pioniers, dikwijls boeren, die steeds verder de uitgestrekte binnenlanden introkken en er gronden en bossen ontgonnen. Die mensen hadden een bijzonder hard leven, zonder comfort of wat dan ook, en leefden volledig op zichzelf. De meeste gebruiksvoorwerpen maakten ze zelf of kochten ze in de dorpswinkel, wat meteen ook een beetje hun venster op de wereld was. Want daar werden nieuwigheden verkocht, of zaken die in de buitenwereld gemaakt werden.

Het *Québec profonde* was in die zin een bijna volledig autarkische wereld. Alleen de winkeluitbater had enige contacten met de wereld buiten het dorp. En zo is het ook in ons verhaal. Marie, de weduwe van de winkeluitbater, moet af en toe naar het dichtstbijzijnde gehucht om allerlei dingen in te slaan voor de dorpelingen. Daarnaast brengt ze de pelshandelaars naar een plek waar ze hun buit aan de man kunnen brengen. Dat is het gevoel dat we met dit verhaal proberen uit te drukken: een dorp aan de rand van de beschaving, op het snijvlak van oude en nieuwe tijden."

Een groter contrast tussen de klassieke helden van enerzijds Op zoek naar de Tijdvogel *en* Peter Pan *en anderzijds de alledaagse personages van* Magasin Général *is moeilijk denkbaar. Hoe is het idee ontstaan?*

Loisel „De kiem van dit verhaal dateert van een tiental jaar geleden. Toen had ik een synopsis geschreven voor een nieuwe strip. Het ging over een alleenstaande vrouw met de gave geluk aan andere mensen te schenken. Haar grootste bron van geluk bestond erin anderen gelukkig te maken. Dat verhaal speelde zich ergens in Frankrijk af. Dat was het basisidee. Daarna kwam Jean-Louis op de proppen met de suggestie het verhaal in Canada te situeren in de jaren '20, met bovendien een 'Canadees ritme.' Het is zo dat de Canadese mannen op het platteland tot een flink stuk in de vorige eeuw bijna de helft van het jaar in de bossen werkten: ze joegen op wild voor de pelzen, hakten hout, of gingen op zoek naar goud en andere metalen. Dat was toen de gewoonte in Canada, iets wat hier in Europa bij mijn weten eigenlijk niet meer gebeurde. Ik wilde daar een soort *komedie* over schrijven. Niet letterlijk een humoristisch verhaal, maar een verhaal in de stijl van de Amerikaanse komedies uit het begin van de 20e eeuw, die gaan over de alledaagse belevenissen van mensen, maar dan met een flinke knipoog. Ook strips uit die periode gingen soms die kant op, zoals de *Katzenjammer Kids* van Rudolph Dirks."

Tripp „Het is trouwens ook meer in het bijzonder de Amerikaanse cultuur die ons sterk heeft beïnvloed, vooral het werk van de Amerikaanse cineast Frank Capra. Mijn laatste album, *Paroles d'anges*, bevatte een expliciet eerbetoon aan hem. We waren op zoek naar het gevoel van de *comédie heureuse* uit de gouden tijd van de Amerikaanse cinema, eenzelfde warme sfeer. Maar onze beslissing samen te werken vloeide eigenlijk in de allereerste plaats voort uit een grafische uitdaging die we samen zochten. Wat Régis graag doet, is scènes neerzetten, zeg maar het ruwe tekenwerk. Mijn rol lag eerder op het vlak van het uitwerken van de schetsen, van de sfeer van het verhaal. Over het scenario waren we het algauw eens: Régis had de grote lijnen al min of meer uitgezet. Maar ik had geen zin om alleen de assistent van Régis te zijn en hier en daar wat opsmukwerk te verrichten. Daarom hebben we zowel het scenario als de tekeningen nadrukkelijk samen gemaakt."

Vanwaar de keuze om ook een boek met jullie afzonderlijke tekenwerk uit te brengen: L' Arrière boutique du Magasin Général? *(zie inzet)*

Loisel „Er zijn een heleboel tekenaars die een samenwerking aangaan. Ik sta vooral bekend als tekenaar van epische verhalen. Maar het is onmiddellijk duidelijk dat *Magasin général* geen 'pure Loisel' is. Aandachtige lezers zullen er uiteraard mijn hand wel in herkennen, maar toch is het dit keer iets heel anders geworden. Een Loisel-album en tegelijkertijd ook weer niet. Een mengeling. We zijn *allebei* als scenarist én tekenaar de geestelijke vaders van dit boek. Met *L'arrière boutique du Magasin général* willen we de lezers een blik gunnen in onze keuken: laten zien wie welk stuk van

het werk heeft gedaan. Zo heb je als lezer niet alleen het eindproduct in handen, maar ook het hele creatieve proces. Dat is naar ons idee vrij uniek."

Tripp „Wel is het zo dat in *L'arrière boutique* de inkleuring niet is opgenomen. Terwijl die voor ons toch ook heel essentieel was. Onze inkleurder, François Lapierre, heeft absoluut het boek mee helpen maken tot wat het is – alle eer aan hem! Mede dankzij zijn werk ademt het boek een unieke sfeer. Persoonlijk heb ik in mijn eigen werk niet zo'n uitgesproken voorkeur voor kleur. Ik werk makkelijker in zwart-wit. Dit boek is daar een soort van antwoord op, het biedt een heel andere blik op dit verhaal."

Wat vinden jullie de mooiste scène in het verhaal en waarom?

Loisel „Ik hou vooral van de scène waarin die twee kwajongens de bok belagen. Ik heb me daar echt in kunnen uitleven. Ik kies dan ook voor die scène omwille van het grafisch plezier dat ik eraan beleefd heb en de sfeer die de scène uitademt. Voor mij doet dat erg denken aan de capriolen van de *Katzenjammer Kids*. Nu ik er een beetje over nadenk, vind ik dat plaatje bij het begin van die scène het allermooiste van het boek. *(lacht)* Het doet me denken aan mijn jeugd, toen ik op mijn rug in de wei naar de wolken keek, omringd door het geluid van de krekels, in de zomer, je voelt er bijna de hitte in zinderen. En een andere scène waar ik aan gehecht ben, is het stukje waarin de relatie tussen de pastoor en Noël Poulin – de atheïst die de boot bouwt – zich ontspint. Tussen beide karakters ontstaat een koddige relatie."

Tripp „Voor mij is het de scène die zich helemaal in de winkel afspeelt, als de klanten hun bestellingen komen afhalen. Na lang wachten krijgen ze hun spullen, dat is iets wat we ons nu niet meer kunnen voorstellen. Ook de scène waarin de herfst langzaam aanbreekt, waarin de schaduwen langer worden, vind ik heel bijzonder. We hebben erg veel aandacht besteed aan het ritme van het verhaal. Ik zeg natuurlijk niets nieuws als ik zeg dat het ritme erg traag is. Er gebeurt niet veel, de mensen kennen elkaar. Maar ik vond het interessant om juist dát te tonen, zodat je als lezer wordt geconfronteerd met de traagheid van het leven daar."

Hebben jullie veel research verricht om dit verhaal te schrijven?

Tripp „Het merendeel van mijn albums zijn goed gedocumenteerde verhalen, die zich afspelen in een heel precieze politieke situatie. Ik heb bijvoorbeeld twee strips gemaakt die zich afspelen in Zuid-Afrika en één met de Sovjet-Unie als decor. Met andere woorden: het is voor mij normaal om veel tijd aan de documentatie te besteden – en een deel van het plezier van het stripmaken. Maar we hebben de taken verdeeld, zelfs Régis heeft mee opgezocht. *(lacht)* Dat heeft het werk dit keer een stuk minder zwaar gemaakt."

Loisel „We wilden dat het verhaal realistisch was. We vonden niet dat we zomaar de *setting* helemaal zelf konden verzinnen. De landschappen in het boek zijn uiteraard verzonnen. Maar voor de architectuur van de huizen hebben we wel het een en ander opgezocht. We hebben foto's gemaakt, in boeken oude beelden opgesnord, ter plaatse rondgekeken, enzovoort. *Magasin général* is ook een teken van respect voor de Canadese cultuur. We vonden dat we niet zo maar een beeld van Québec konden oproepen zonder ons eerst grondig te informeren. En dat in de allereerste plaats met het oog op de Canadezen zelf, niet eens zozeer voor het Franse of het Europese publiek. Hetzelfde geldt voor het taalgebruik. We vonden dat de muzikaliteit en de klankkleuren van het Frans uit Québec er eveneens een belangrijke plaats in moesten krijgen. Dat vind je in de Nederlandse vertaling waarschijnlijk nauwelijks terug."

Tripp „Het taalgebruik is wel een beetje aangepast, zodat ook Fransen het album soepel kunnen lezen. Je moet weten dat het Frans in Frankrijk heel anders is dan de taal die men in Québec gebruikt. Je zou het kunnen vergelijken met de evolutie die het Nederlands heeft doorgemaakt in Zuid-Afrika en wat men nu het 'Afrikaans' noemt. Dus hebben we de vertalers wel die boodschap meegegeven, in de hoop dat er toch iets rest van de *couleur locale* van Québec. En dat het tegelijkertijd ook begrijpelijk is voor iedereen. Ik sta er als Fransman echt geregeld versteld van wat voor inspirerende bron met spitsvondigheden dat Québec-Frans wel niet is. Weet je dat het maar een haartje heeft gescheeld of heel Noord-Amerika had Frans gesproken? Maar nadat Napoleon in 1803 de Franse koloniën aan de Engelsen verkocht had, was het zo goed als afgelopen met het Frans in Noord-Amerika. Die Franstalige kolonisten hadden een beetje het gevoel dat ze door Frankrijk in de steek werden gelaten. En eigenlijk zijn de relaties tussen Québec en Frankrijk pas na de Tweede Wereldoorlog verbeterd.

Vandaar dat je als Fransman erg op je tellen moet letten als je iets over hen of over hun cultuur wilt vertellen. Zij zien de Fransen een beetje zoals de Europeanen de Amerikanen zien: als betweters, pretentieus, lawaaimakers. Maar het is duidelijk dat er tal van verschillen zijn tussen de mensen uit Québec en de Fransen, en heus niet alleen op taalkundig vlak. Die zijn voor mij een blijvende bron van vreugde en inspiratie."

Wat vinden jullie dan van de historische strip over de Québecois 'vrijheidsstrijder' Louis Riel van Chester Brown? En van de manier waarop hij Québec heeft weergegeven?

Tripp „Dat boek vind ik echt ronduit schitterend! De spaarzaamheid van de stijl en de suggestiviteit ervan zijn mij zeer bijgebleven. Browns manier van vertellen vind ik extreem intelligent. Dat boek was bovendien ook erg goed onderbouwd, en borduurt ook verder op wat in Canada toch wel een bekend verhaal is. Wat, Régis? Ken jij die niet?" *(lacht)*

Roel Daenen

Webstek Loisel: www.regisloisel.com

Een blik in het magazijn

Voor de fans is er *L'arrière boutique du Magasin général* (enkel in het Frans). Prijs: € 22,95. Elke pagina van het boek wordt er in schetsvorm 'gespiegeld' weergegeven: op de linkerpagina's staat Loisels werk, rechts dat van Tripp. *L'arrière boutique* maakt het mogelijk om de evolutie te volgen naar het eindresultaat. Lezers die graag 'zoek de zeven verschillen' spelen, kunnen hun hart ophalen.

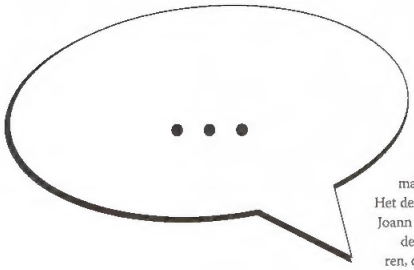

Er zijn geen woorden voor?

Als thema van zijn Grand Prix-expositie tijdens de Stripdagen Haarlem koos Lewis Trondheim voor de tekstloze strip. Tekstloze strips, zoals Trondheims Mister O, *lijken de laatste jaren inderdaad steeds belangrijker te worden. De Canadese stripjournalist en communicatiewetenschapper Bart Beaty bekeek het verschijnsel eens van dichtbij: maken we momenteel echt een 'visuele wending' in het stripverhaal mee?*

Strips zijn steeds vaker te zien op festivals, in musea en galeries. De tekeningen lijken daardoor steeds meer nadruk te krijgen dan de teksten. De recente tentoonstelling *Masters of American comics*[1], die tegelijkertijd te zien was in het Hammer Museum en het Stedelijk Museum in Los Angeles, maakte de beperkingen van traditionele strips in de museumzaal weer eens duidelijk. De spanning tussen de twee pijlers van het beeldverhaal – woord en beeld – is actueler dan ooit.

In het Hammer Museum waren strips te zien van onder anderen Winsor McCay, George Herriman en Frank King. De bezoekers konden hun werken net zo lang bekijken als ze dat met schilderijen gewend zijn te doen. Het lezen van de vier plaatjes van een strip uit *Peanuts* is per slot van rekening in een oogwenk gebeurd. Maar in het Stedelijk Museum van Los Angeles gebeurde wat anders. Daar drukten sommige museumbezoekers hun neus eindeloos tegen de ingelijste pagina's van Gary Panter en proberden ze aan de muur een hele *graphic novel* te lezen. Een moeizame activiteit die zowel de tentoonstellingsmakers als Gary Panter geen recht deed. Het deed me denken aan een opmerking van Joann Sfar: „Ik denk dat de strip de slag met de beeldende kunst voorgoed heeft verloren, omdat een pagina aan de muur er altijd minder indrukwekkend zal uitzien dan een schilderij."

Op dit punt ben ik het niet met Sfar eens. Er is een hele generatie stripmakers opgestaan, die vaak aan de kunstacademie is opgeleid en die het voordeel van de schilderkunst boven strips in kunstinstituties heeft opgemerkt. Als gevolg daarvan zijn ze strips gaan tekenen die niet alleen zijn bedoeld om te worden gelezen, maar net zozeer om te worden bekeken. Het geschreven woord is uit hun werk verdwenen: ze zien bewust af van dat deel van strips dat de toeschouwer afleidt van de geconcentreerde blik die in tentoonstellingsruimten gebruikelijk is.

Verandering

Niet dat tekstloze strips op zich een recent verschijnsel zijn. Ze bestaan al in verschillende gedaanten sinds tenminste de tweede helft van de 19e eeuw. Ze zijn alleen nog nooit zo belangrijk geweest als vandaag de dag. In de eerste helft van de 20e eeuw was er een groot aantal stripmakers dat zich specialiseerde in de tekstloze strip, vooral makers van krantenstrips. Zo verschenen er in de jaren '30 veel tekstloze strips in de Verenigde Staten (*Henry* van Carl Anderson, *The little king* van Otto Soglow, hoewel die laatste niet altijd tekstloos is), in Frankrijk (*Les aventures du Professeur Nimbus* van André Daix) en in Duitsland (*Vater und Sohn* van Erich Ohser). Dat soort strips verscheen tot in de jaren '50, ook in Nederland (*Professor Pi* van Bob van den Born) en de rest van Europa. Ondanks de inventiviteit van veel van die strips, was hun bijdrage aan het stripverhaal als expressiemiddel beperkt. Daar waren hun grappen nu eenmaal

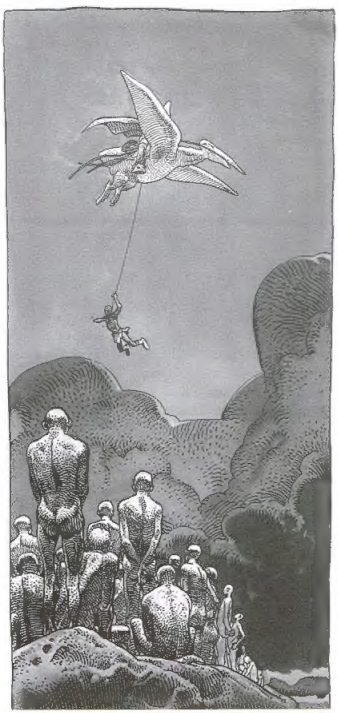

Arzach door Moebius

te eenvoudig en te kort voor. De strips waren in sommige gevallen razend populair, maar ze waren niet bedoeld als belangrijke kunstwerken.

In de jaren '70 kwam daarin verandering. Toen verscheen Moebius' baanbrekende fantasystrip *Arzach*, die liet zien dat tekstloze strips wel degelijk artistiek interessant konden zijn. Natuurlijk waren er wel eens eerder lange tekstloze strips verschenen, zoals Milt Gross' *He done her wrong* en de houtsnedeboeken van Frans Masereel[2]. Maar het was Moebius die het genre pas echt op de kaart zette voor het stripminnende publiek. Ook was hij het die de strip zonder tekst loskoppelde van het terrein van de humor en hem openstelde voor zeer uiteenlopende vormen van expressie. Moebius inspireerde andere stripmakers, onder wie Guido Crepax *(La laterne magique)* en Avril en Petit-Roulet *(Soirs de Paris)*. Tekstloze strips groeiden uit tot een apart genre.

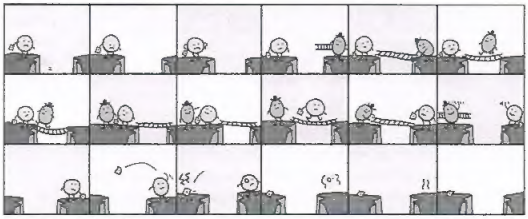

Mister O door Lewis Trondheim

Spanningsveld

In zijn artikel over de geschiedenis van de tekstloze strip[3] onderscheidt Thierry Groensteen zeven subgenres van de hedendaagse tekstloze strip (fantastisch, satirisch, burlesk, humoristisch, choreografisch, poëtisch en *noir*): verder bewijs van de vitaliteit van de strip zonder woorden. Wat mij betreft is de combinatie van Groensteens categorieën 'choreografisch' en 'poëtisch' de meest interessante. Met de eerste aanduiding duidt hij op werk als de vroege *Quimby the Mouse*-strips van Chris Ware, die eerder decoratief of illustratief zijn dan narratief. Met andere woorden: dat zijn werken die weliswaar een samenhangende eenheid vormen, maar waarbij het vertellen van een verhaal van ondergeschikt belang is. Met de tweede term bedoelt hij strips als *Chimera* van Mattotti[4], die eerder suggestief en subjectief zijn dan beschrijvend. De combinatie van deze twee categorieën vormt een nieuwe categorie van tekstloze strips, die mij het meest interesseert: de curatorstrip (*curatorial comic*).

De curatorstrip is een beeldverhaal dat niet enkel en alleen bedoeld is om in een boek te worden genoten, maar dat ook in een tentoonstellingsruimte tot zijn recht komt (of dat nu in een kunstgalerie is, een museum, of tijdens een stripfestival als de Stripdagen Haarlem). Dat wil niet zeggen dat deze strips hun plek in de boekhandel hebben opgegeven, maar wel dat ze doelbewust het spanningsveld opzoeken tussen twee velden die vaak als aparte kunstdisciplines worden beschouwd. Ze minimaliseren hun literaire status ten gunste van hun beeldende kracht.

Verscheidenheid

Er bestaan tientallen stripmakers van wie het werk wijst op de visuele wending (*visual turn*) in de hedendaagse strip. Het is opvallend hoeveel auteurs zich hebben gespecialiseerd in het vertellen van verhalen zonder woorden. In zekere zin markeerde het monsterproject *Comix 2000* van de Franse uitgeverij L'Association[5] het keerpunt van deze visuele wending: een ongelooflijk dikke pil die een enorme verscheidenheid aan verhalen toont die zonder woorden kunnen worden verteld – bovendien tegelijkertijd een reizende expositie die in veel verschillende landen te zien was.

Chimera door Lorenzo Mattotti

In veel opzichten kan L'Association worden gezien als hét brandpunt van wat ik curatorstrips noem. Sinds de oprichting van de uitgeverij in 1990 heeft L'Association zich sterk gemaakt voor onconventionele strips in zeer uiteenlopende formaten. Daarnaast hebben verscheidene van de stripmakende oprichters van de uitgeverij zich ingezet voor de OuBaPo-beweging[6]. Deel van hun formele experimenten met het medium was het verkennen van het vertellen zonder woorden. Er zijn maar weinig stripmakers die de tekstloze strip zo serieus hebben genomen als de winnaar van de VPRO Grand Prix 2004, Lewis Trondheim.

Trondheim

Zo zijn twee van Trondheims stripreeksen tekstloos. Beide zijn gemaakt voor jonge lezers, de groep die het snelste wordt ontmoedigd door grote lappen tekst. *Kleine kerstman*, door Thierry Robin getekend op scenario van Trondheim, en *Mister O* en *Mister I* verkennen beide andere aspec-

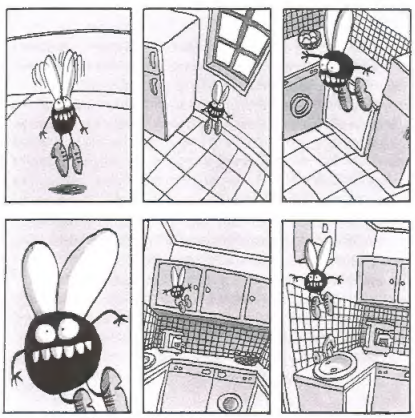

La mouche/*De vlieg* door Lewis Trondheim

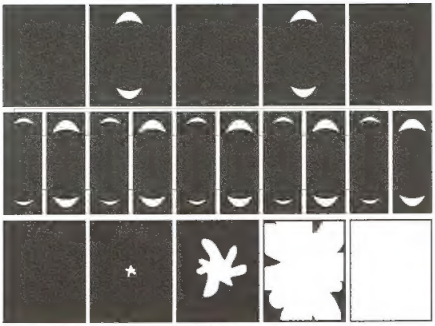

La nouvelle pornographie door Lewis Trondheim

ten van het vertellen zonder woorden. Waar *Kleine kerstman* een enkele verhaallijn volgt rond de populaire kindervriend, bestaan *Mister O* en *Mister I* uit gags van telkens één pagina vol variaties op een enkel motief (vaak gerelateerd aan de dood of aan een of andere vorm van verminking). Van Trondheims werk voor kinderen zijn het daarom *Mister O* en *Mister I* die het beste de visuele wending illustreren. Ze bestaan uit pagina's die op zichzelf kunnen staan en vragen door het gebruik van tientallen kleine plaatjes de meeste aandacht voor de compositie van de beelden. Deze pagina's doen het beter aan de muur dan die van *Kleine kerstman*, dat het immers moet hebben van een groter verhalend geheel.

Ook Trondheims langste tekstloze strip *La mouche* bestaat uit een lang verhaal, dat een deel van zijn kracht verliest wanneer de pagina's los worden getoond van het grotere geheel van het boek. Aan de andere kant minimaliseren zijn korte tekstloze stripboek-

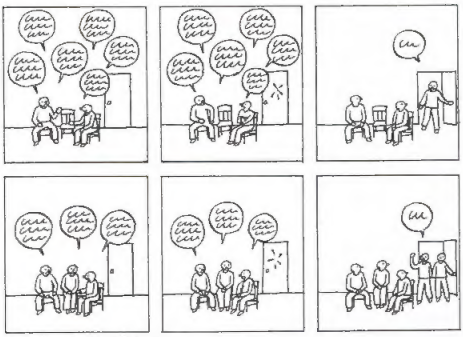

Les parleurs door François Ayroles

jes voor de *Patte de mouche*-reeks[7], met hun meer tot de essentie teruggebrachte tekenstijl, het verhalende aspect. Zo zijn *Non, non, non* en *Diablotus* extreem eenvoudig qua verhaal, maar tonen ze Trondheims sobere tekenstijl, zijn talent voor compositie en zijn gebruik van herhaalde motieven en minimalistische figuren juist in optima forma.

Codes

De laatste jaren heeft Trondheim zich voornamelijk geconcentreerd op een avant-gardistische benadering en is hij meer opgeschoven in de richting van de curatorstrip. *Bleu* is zijn poging het verhalende aspect van de strip terzijde te schuiven, maar dan met behoud van het sequentiële karakter van het stripverhaal. Hoewel het boek misschien het minst karakteristiek is voor zijn werk als geheel, is het mogelijk wel zijn meest 'tentoonstellingsvriendelijke' strip tot op heden. Zijn strip *La nouvelle pornographie*, die eerder dit jaar verscheen als *Patte de mouche*-boekje, bestaat uit reeksen abstracte of semi-abstracte beelden die seksualiteit benaderen vanuit een buitengewoon ongebruikelijk (en hoogst on-erotisch) perspectief. Net als *Bleu* grenst *La nouvelle pornographie* aan pure abstractie en duidt het op het toenemende belang van het visuele aspect in het hedendaagse beeldverhaal.

Uiteraard is Trondheim niet de enige stripmaker die de abstractie benadert in de vorm van het tekstloze stripverhaal. Veel van zijn collega's uit de OuBaPo-beweging hebben zich met hem op dit terrein gewaagd. François Ayroles is een goed voorbeeld. In zijn strip *Les parleurs* maakt hij gebruik van niet-talige codes om dialogen

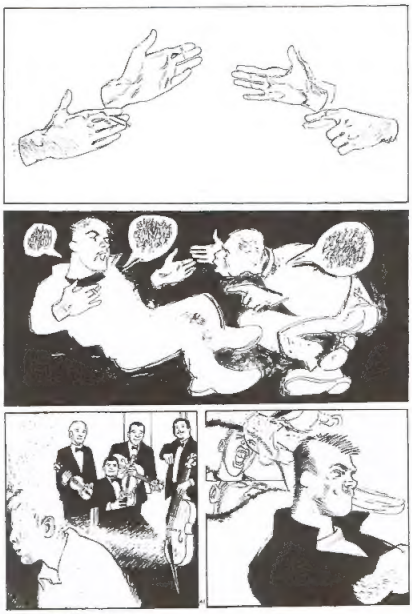

Journal door Fabrice Neaud

mee weer te geven en toont hij hoe stiltes en het onvermogen te communiceren gesprekken mede vormgeven. In zijn latere boek *Incertain silence*, over een zwijgzame Buster Keaton-achtige schilder die een praatgrage dichter tegen het lijf loopt, wisselt Ayroles scènes met en zonder tekst systematisch af: een techniek die een dialoog tussen de twee striptradities doet ontstaan.

Maximaal

Een soortgelijke benadering koos Fabrice Neaud in het derde deel van zijn stripdagboekreeks *Journal*. Dit boek bevat een lange scène van een gesprek tussen hemzelf en een vriend, die maar liefst 28 tekstloze pagina's beslaat. Het is een van de meest indrukwekkende scènes in een boek dat op zich al een formele krachttoer genoemd mag worden. Neauds tekstloze scène begint met plaatjes die in tekstballonnen zijn geplaatst, maar mondt uit in pagina's waarop de 'dialoog' letterlijk het decor vormt van de twee sprekers. De plaatjes tonen op gegeven moment alleen nog de inhoud van het gesprek: een prachtige verbeelding van de kracht van het woord zonder dat het alfabet er nog aan te pas komt.

Door bewust gebruik te maken van strippagina's met én zonder tekst, maken stripmakers als Trondheim, Ayroles en Neaud maximaal gebruik van de formele eigenschappen van het stripverhaal die ze tot hun beschikking hebben. Daarnaast bestaat er een

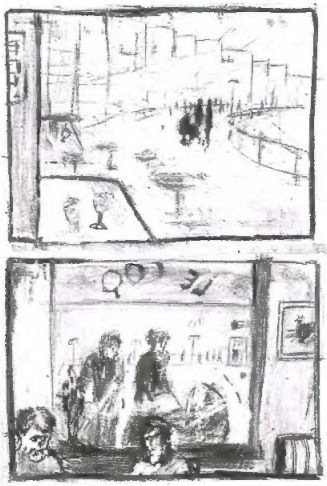

Knokke-Heist door Vincent Fortemps

groeiende groep stripmakers die welbewust afzien van het gebruik van geschreven teksten en dit tot het handelsmerk hebben gemaakt van hun werkwijze: mensen als Thomas Ott, Anna Sommer, Frédéric Coché en Vincent Fortemps. Het mag weinig verrassend heten dat het 'curator-aspect' van het hedendaagse stripverhaal het meest uitgesproken doorklinkt in hun werk.

Overbodig

Sterker nog, het soms weinig toegankelijke werk van Coché en Fortemps, of dat van Thierry van Hasselt en andere stripmakers van uitgeverij Frémok die ook met tekstloze strips hebben geëxperimenteerd, heeft net zoveel te danken aan de schilderkunst en een beeldende kunst-benadering als aan het stripverhaal. Hun werk verkleint de kloof tussen twee velden die lange tijd als ten diepste verschillend zijn beschouwd. Wie strips als *Vie et mort du héros triomphante* (Coché) of *Cimes* (Fortemps) leest, ziet hoe weinig die nog te maken hebben met de klassieke Franco-Belgische striptraditie, maar ook hoe overbodig geschreven tekst in een beeldverhaal kan zijn. Hun werk vormt naar mijn idee het beste bewijs van de gelijkwaardigheid van strips en beeldende kunst. Want op het gevaar af dat Sfar het niet met me eens is: die tekstloze strips zijn net zo imposant en geschikt om tentoongesteld te worden als bijvoorbeeld de schilderijen in de museumzaal ernaast.

Het winnen van de strijd met de schilderkunst is misschien geen wapenfeit dat veel stripmakers in vuur en vlam zet. Dat hoeft ook niet. Toch is de wending naar het puur visuele stripverhaal in het afgelopen decennium naar mijn inschatting een van de belangrijkste ontwikkelingen in de geschiedenis van deze kunstvorm. De gevolgen ervan zullen zich hoogstwaarschijnlijk nog in het werk van vele latere generaties stripmakers doen voelen.

Bart Beaty

Bart Beaty is een Canadese communicatiewetenschapper, verbonden aan de universiteit van Calgary. Hij publiceert geregeld over het Europese stripverhaal ('Eurocomics') in **The comics journal** en op de website www.comicsreporter.com. Vorig jaar publiceerde hij een boek over Frederic Wertham en het ontstaan van de Comics code: **Frederic Wertham and the critique of mass culture** (University Press of Mississippi, www.upress.state.ms.us).

Vertaling: Toon Dohmen

De Grand Prix-expositie van Lewis Trondheim gewijd aan tekstloze strips is nog t/m 9 juli te zien in De Vishal, Haarlem, www.devishal.nl. Toegang gratis.

Noten

1 Te zien van 20 november 2005 t/m 12 maart 2006. Van 15 september t/m 7 januari 2007 nogmaals te zien in respectievelijk The Jewish Museum in New York en Newark Museum in New Jersey. Bij de expositie verscheen een gelijknamige catalogus onder redactie van John Carlin, Paul Karasik en Brian Walker (Yale University Press, 2005).

2 Zie ZozoLala 147 (2006).

3 Thierry Groensteen (1998) Histoire de la bande dessinée muette, deuxième partie. In: 9e art 3, p. 92-105.

4 Ten tijde van de publicatie van Groensteens artikel als L'arbre du penseur verschenen bij uitgeverij Amok, Inmiddels uitverkocht en deze zomer als Chimera herdrukt bij Oog & Blik.

5 Zie ZozoLala 109 (1999).

6 OuBaPo: Ouvroir de Bande dessinée Potentielle. Letterlijk: 'Werkplaats voor potentiële strips'. Losse groepering van stripmakers, die zich vanaf 1992 toelegt op het maken van strips, uitgaande van vooraf opgelegde formele beperkingen, zoals het gebruik van meerdere leesrichtingen, het kopiëren van stripplaatjes van Michel Vaillant of het afzien van geschreven tekst. Zie voor een overzicht: www.contraintes.net.

7 Patte de mouche: letterlijk 'vliegenpootje', figuurlijk 'kriebelschrift'. Reeks ministrips van uitgeverij L'Association, die in Nederland de inspiratie vormde voor de gelijksoortige Pincet-reeks van uitgeverij De Plaatjesmaker.

Verschraald stripaanbod

Wie regelmatig in een stripwinkel komt, kan het niet zijn ontgaan: de laatste maanden verschijnen er nog maar nauwelijks nieuwe titels van traditionele uitgeefkannonen als Dupuis, Dargaud en Le Lombard. Waar zij in hun Franstalige gebied het ene na het andere album uitbrengen, blijven die hier veelal onvertaald. Ook van langlopende series als De mini-mensjes (Seron) en Billy the cat (Peral en Desberg) en lopende vervolgverhalen als Het laatste jungleboek (De Moor en Desberg), De oneven orde (Teng en Miel), Marzi (Savoia en Sowa) en Salvatore (De Crécy) uit de pas opgezette Expresso-reeks zijn er in Wallonië en Frankrijk al nieuwe delen uit, terwijl de schappen hier leeg blijven. Hetzelfde geldt voor enkele delen uit de prestigieuze Vrije Vlucht-reeks.

„Vanaf 2007 wordt Balloon Books de uitgever van de Nederlandse fondsen van Dargaud, Dupuis en Lombard," vertelt verantwoordelijk uitgever Erwin Cavens. „We zijn nu hard aan het nadenken welke reeksen we zullen uitgeven en hoe we dat gaan doen. Dat we niet alle reeksen en albums van de drie uitgeverijen zullen brengen, is mijns inziens logisch. Dat zou betekenen dat we jaarlijks meer dan driehonderd nieuwe titels uitbrengen en dat kan de Nederlandstalige markt niet aan. In samenspraak met Dargaud, Dupuis en Lombard is besloten om in 2006 alvast geen eerste delen te brengen en ook niet de albums die een bepaalde verkoopdrempel niet haalden. Maar dat betekent niet dat deze albums definitief zijn afgeschreven. We onderzoeken nog of we die reeksen eventueel op een andere manier gaan uitbrengen, waardoor ze meer opvallen."

Volgens Cavens zullen bijvoorbeeld de nieuwe delen van Het laatste jungleboek en De oneven orde later dit jaar alsnog in het Nederlands verschijnen. Hetzelfde geldt voor het nieuwe Vrije Vlucht-album van Baudoin dat in het Frans al uit is. Maar van de (voorlopig) stopgezette Expresso-titels is daarentegen géén vertaling voorzien. „Misschien in 2007," zegt Cavens. Wij vrezen het ergste en adviseren iedereen een cursus Frans te volgen. ***Hans van Soest***

DE APOCALYPS VOLGENS NAOKI URASAWA

Met de vogelgriep, de klimaatveranderingen en de nieuwe nucleaire oorlogsdreiging is het einde van de mensheid actueel als altijd. In de populaire cultuur is dat al jaren een veelvoorkomend thema. Vooral Japanners hebben een opmerkelijke voorliefde voor (post)apocalyptische verhalen. Zie bijvoorbeeld de beroemde manga *Akira*. Volgens sommigen heeft dit te maken met de twee atoombommen die het land raakten en de nationale psyche tekenden. Ook Naoki Urasawa wijdt zijn reeks *20th century boys* aan het einde van de wereld.

20th Century boys is meteen na verschijnen al een succes. In Japan krijgt de serie de Grote prijs van de stripuitgeverij Kodansha: een unicum, want *20th century boys* verschijnt bij concurrent Shogakukan. Ook in Frankrijk is men vol lof: in 2004 wint Urusawa op het prestigieuze stripfestival van Angoulême de prijs voor de beste serie. De Japanner zegt blij te zijn met de waardering uit Europa, "thuisland van artiesten als Moebius en Hergé, die ik bewonder."

Naoki Urasawa (1960) is in zijn thuisland een beroemde *mangaka* (manga-stripmaker). Hij maakte al series over uiteenlopende onderwerpen, van tennisleerlingen (*Happy!*, 1994) tot huurlingen (*Pineapple army*, 1986). In Frankrijk werd hij bekend met *Monster*, een thriller over de jacht van een dokter op een seriemoordenaar, waarvan in 2001 bij uitgeverij Kana de Franse vertaling van start ging. Een jaar later werd deze serie in Angoulême genomineerd voor 'beste scenario', maar die nominatie werd niet verzilverd.

Met *20th century boys* overtreft Urusawa zichzelf. In rap tempo verschijnen nu de Nederlandse vertalingen van de eerste delen van de strip, alweer zes jaar na hun eerste uitgave in Japan. Opmerkelijk, want onlangs nog vroeg Urasawa zijn Amerikaanse uitgever *Monster* uit te geven vóór *20th century boys*. Volgens hem had zijn tekenkunst zo'n grote sprong gemaakt tussen de twee series, dat ze absoluut in chronologische volgorde uitgebracht moesten worden. Voor Nederland spelen zulke belangen kennelijk niet.

Redden van de wereld

Het verhaal van *20th century boys* begint kalmpjes. Hoofdpersoon Kenji beheert een buurtsuper. Hij past op het kind van zijn zus die is verdwenen. Dan dringt stukje bij beetje de mysterieuze sekteleider 'Vriend' zijn leven binnen, die Kenji nog schijnt te kennen van de basisschool. Maar de ambities van Vriend gaan verder: hij blijkt de wereld te willen veroveren of anders te vernietigen. In zijn jeugd fantaseerde Kenji over het redden van de wereld – nu zal hij dat dus in het echt moeten doen.

Urusawa springt bij zijn verhaal over Kenji steeds van het ene tijdperk naar het andere. Op de eerste bladzijden van *20th century boys* gaan we al van 1973 naar 2000, naar een nog onbekend jaar en weer terug naar 1997. In die tweede scène in het jaar 2000 doet Urasawa iets opmerkelijks. We zien een vergadering van de Verenigde Naties die hun eer bewijzen aan 'de redders van de mensheid'. Het eind van de wereld is dan dus al voorkomen! Het lijkt alsof Urasawa hier alle spanning uit zijn verhaal heeft gehaald. In de volgende delen zal echter blijken dat de vraag hoe de mensheid is gered, en door wie, juist heel verrassend is. Urasawa verandert niet alleen van tijdperk om zaken uit te leggen, maar als een meesterstrateeg gebruikt hij heden, verleden en toekomst om de lezer te verrassen en te ontroeren.

We komen vaak terecht in de kindertijd van hoofdpersoon Kenji. Belangrijke gebeurtenissen uit die tijd, zoals de maanlanding, maken we mee vanuit het perspectief van Kenji en zijn vrienden.

TSA TSA TSAM TSA
AH NEE DIE KANNA KEN IK NIET
TSA TSA TSAM
MAAR NEE! HET IS 'JUMPIN' JACK FLASH'
VROEG JE ME AL
TOEN IK HET VOOR DE EERSTE KEER HOORDE
TSA TSA TSA TSA
TSA TSA TSA TSA
TSA TSA
TSA TSA TSAM
WAT ER ZO SPECIAAL AAN WAS

Het is interessant om te zien hoe de Japanners deze momenten hebben beleefd. Maar we zien de jongens ook als ze een affiche van een erotische film vinden. Daarmee geeft de serie een beeld van opgroeiende kinderen in het Japan van eind jaren '60.

Urasawa groeide zelf ook op in deze tijd. *20th century boys* is misschien niet autobiografisch, maar het is duidelijk dat hij deels over zijn eigen ervaringen schrijft. We zien de jonge Kenji voor het eerst naar *Jumpin' Jack Flash* luisteren en later aan kloten met een gitaar. Urasawa speelde zelf ook in een band op school en aan de universiteit. Zijn serie is, ondanks de fantastische elementen, een liefdevolle ode aan zijn jeugd.

Schone onderbroek

Met alle tijdsprongen zet Urasawa in het eerste deel al meteen veel verschillende verhaallijnen uit. Dat deed hij ook in *Monster* – en die serie kreeg met het verstrijken van de delen de nodige kritiek op het verhaaltempo. In de achttien delen van *Monster* betrad de auteur te veel zijwegen, vonden de critici. Dat is in *20th century boys* niet het geval. Zowel de verhalen in het heden als in het verleden zijn relevant en interessant. Urusawa's strip dendert voort als een sneltrein. *Monster* gaf het gevoel de climax voortdurend te willen uitstellen, maar in *20th century boys* wordt de ene climax direct overtroffen door een andere. Urasawa maakt schaamteloos gebruik van *cliffhangers* – maar die zijn bijzonder effectief. Hij blijkt een absolute meester in het opbouwen van spanningsbogen. We leren personages kennen in het verleden en wachten tot hun onvermijdelijke introductie in het heden. Daarnaast krijgen we korte, mysterieuze scènes te zien, bijvoorbeeld over robots en de sekteleider. Maar Urasawa weet, met de nodige humor, ook alles een menselijke maat mee te geven. Zo vertrekt een sektelid voor een moordaanslag, maar bedenkt hij vlak voor zijn vertrek nog een extra schone onderbroek mee te nemen. Kenji kibbelt met zijn moeder over de opvoeding van de kleine Kanna, het kind van zijn zus. Dit soort kleine verhalen over het dagelijks leven van Kenji en de andere personages zijn welkome rustpunten, die het geheel dragen en herkenbaar maken.

Doodsangst

Urasawa voert de spanning niet alleen in zijn verhaal op; zijn tekenwerk doet dit minstens even goed. Zijn verteltempo is voor een Westerse lezer kalmer en beter te volgen dan veel andere hyperactieve manga's. Een goed voorbeeld daarvan is de pagina waarop Donkey, één van Kenji's vrienden, 's nachts de school binnengaat om de pomp van het aquarium aan te zetten. We zien hem eerst door de gangen dwalen. Dan loopt hij het biologielokaal in. We zien het hoofd van Donkey steeds groter worden, tot het in het laatste kader de halve pagina vult. Op de pagina komt bijna geen woord voor, de spaarzame teksten komen van de verteller. De lezer 'hoort' Donkey niet schreeuwen, wat het nog griezeliger maakt. Er wordt wel gezegd dat manga's vergeleken met westerse strips een 'traag' verteltempo hebben dat sterk aan film doet denken. En inderdaad, we kunnen ons deze pagina als een filmscène voorstellen: een close-up, waarbij steeds verder wordt ingezoomd. Maar strips en film zijn niet hetzelfde: er is hier meer aan de hand. Films hebben een vast kader. Strips spelen met hun kaders: in deze scène worden ze steeds groter – de laatste beslaat meer dan een halve pagina. Bovendien trekt Urasawa een hele pagina uit voor een korte beweging: de draai van een hoofd. In het laatste plaatje valt de achtergrond weg: alle aandacht gaat uit naar het hoofd van Donkey. Waarvan hij zo geschrokken is, krijgen we in het eerste deel niet te zien. *Suspense* van de bovenste plank. Urasawa is natuurlijk niet de eerste die zulke pagina's maakt, maar hij doet het op het juiste moment en vakkundig.

Pratende hoofden

De personages domineren de tekeningen. Er is minder aandacht voor achtergronden en dat is ook niet verwonderlijk, gezien het tempo waarmee Urasawa strips schrijft en tekent. Met het grote aantal verhaallijnen is er ook een enorm aantal personages. Alle personages hebben een eigen gezicht en karakteristieke gezichtsuitdrukkingen. Sommige zijn er enkel voor de komische noot, zoals winkelbediende Erica met haar Duitse accent, die in deel twee opduikt. Zij geven een luchtige ondertoon aan het verhaal. Urasawa neemt veel ruimte voor de karaktertekening van de hoofdpersonen. De spanning is weliswaar enorm, toch trekt hij soms enkele pagina's uit voor één enkel gesprek, of zelfs enkele verstilde blikken. Dan bestaat het gevaar van een reeks 'pratende hoofden,' maar saai wordt het nooit. De dialogen zitten vol emotie en helpen het verhaal voort. Ook kiest Urasawa interessante perspectieven en paginaindelingen om de scènes dynamisch te houden. Het is voor de lezers overigens gevaarlijk zich teveel aan een personage te hechten: Urasawa schrikt er niet voor terug interessante hoofdpersonen te laten sterven. Zo handelt deel twee pagina's lang over een politie-inspecteur en komt de lezer veel over zijn privéleven te weten. Hij heeft een cadeau bij zich voor de verjaardag van zijn kleinzoon, die hij al tijden niet heeft gezien. Het maakt zijn dood, kort daarna, des te schokkender

Urasawa gebruikt subtiele, maar interessante technieken om ergens de nadruk op te leggen. Kenji spaart vier maanden lang om een gitaar te kunnen kopen om indruk te maken op een meisje. Wanneer hij het instrument eindelijk heeft bemachtigd, komt hij het meisje tegen. Ze vraagt hem er iets op te spelen. Dat lukt hem natuurlijk nog niet. Fijntjes laat ze hem weten dat hij hoe dan ook niets heeft aan een klassieke gitaar om *Jumpin' Jack Flash* te spelen. We zien hoe Kenj van schrik wit wegtrekt. Hij wordt als een schets getekend en zijn haar is niet eens zwart meer. Hij wist helemaal niet dat er verschillende soorten gitaren bestonden! De gitaar is daarentegen nog fijn gedetailleerd getekend. Kenji en zijn gitaar zijn geen eenheid meer. Eigenlijk valt het plaatje nauwelijks op, maar het geeft blijk van de subtiele, effectieve expressiviteit die Urasawa zijn strips meegeeft.

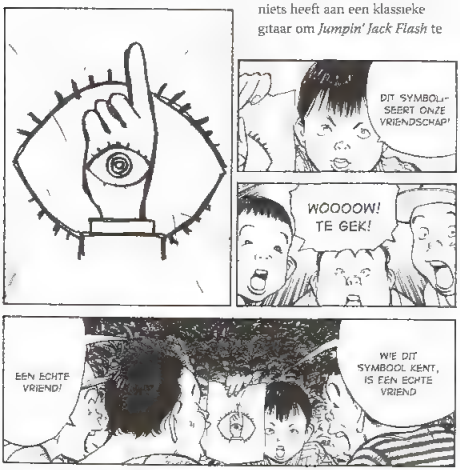

Stijlvol

De mangamarkt is in het Nederlandse taalgebied nog maar nau welijks ontgonnen: er is pas een handjevol titels vertaald. Wat *20th century boys* betreft staat ons nog heel wat te wachten: ieder deel telt meer dan tweehonderd bladzijden. Binnenkort beslu.t Urusawa zijn serie in Japan – heel stijlvol – met het twintigste deel. Dan heeft hij een slordige vierduizend bladzijden toegevoegd aan de strip̃geschiedenis – en dat in slechts zes jaar tijd! Urusawa draait er zijn hand niet voor om. Hij is intussen al begonnen aan de SF serie *Pluto*, een hommage aan de legendarische *Astro Boy* van Osamu Tezuka. Urusawa heeft een krankzinnig hoge productie, maar het is vooral zijn veelzijdigheid als verhalenverteller die hem zo bijzonder maakt. Niet aflatende spanning, interessante personages, sterke tijdsbeelden. Naoki Urasawa heeft er als schrijver én als tekenaar geen enkel probleem mee. Hij is een echte *20th century boy*, zoals T-Rex die ooit bezong: "I move like a cat / Charge like a ram / Sting like a bee."

Joris Driest

Bronnen

http://www.asahi-com.eng.ish/Hera.d.asahi/TKY200507300137.htm
http://www.manganews.net/forums/archive/index.php/t-1176.htm
http://www.comicbookgalaxy.com/commentary_ak_010305.html
http://www.animenewsnetwork.com/

ADVERTENTIE

Gefeliciteerd!

Gr'nn exposeert:
Haarlem - Stripdagen - 3&4 juni - Phoenixstraat 13
Groningen - Stripmuseum - vanaf 15 november - Westerhaven 71
Kijk voor meer informatie op www.grnn.nl

Ter gelegenheid van de Stripdagen Haarlem 2006 stelde Marcel Ruijters een expositie samen rond de top van de Scandinavische strip, met onder andere werk van Olle Berg. Op verzoek van *ZozoLala* lazen Ruijters en Berg elkaars boeken en vatten ze hun visie op elkaars werk in een stripdialoog: *Black death*, waar *Sine qua non* en *Bonk* elkaar ontmoeten.

Olle Berg — www.olle-berg.com
Marcel Ruijters — www.xs4all.nl/~trogio

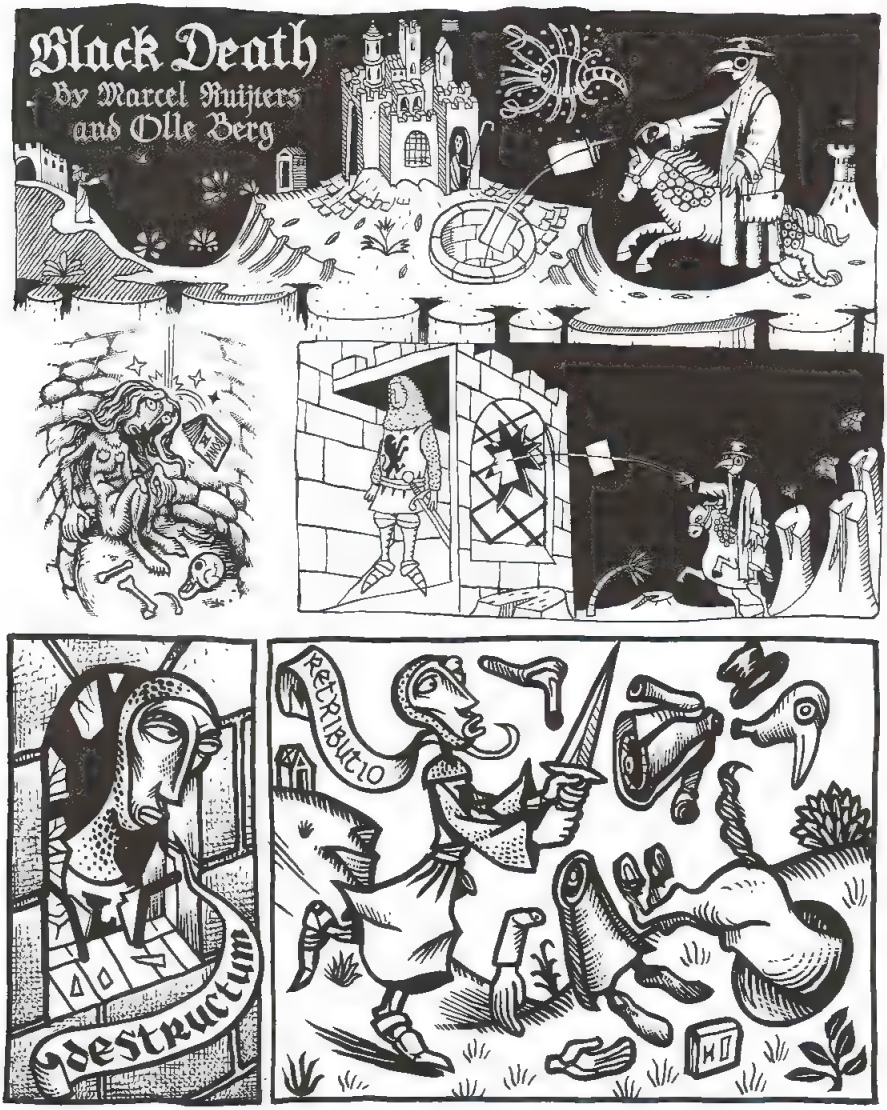

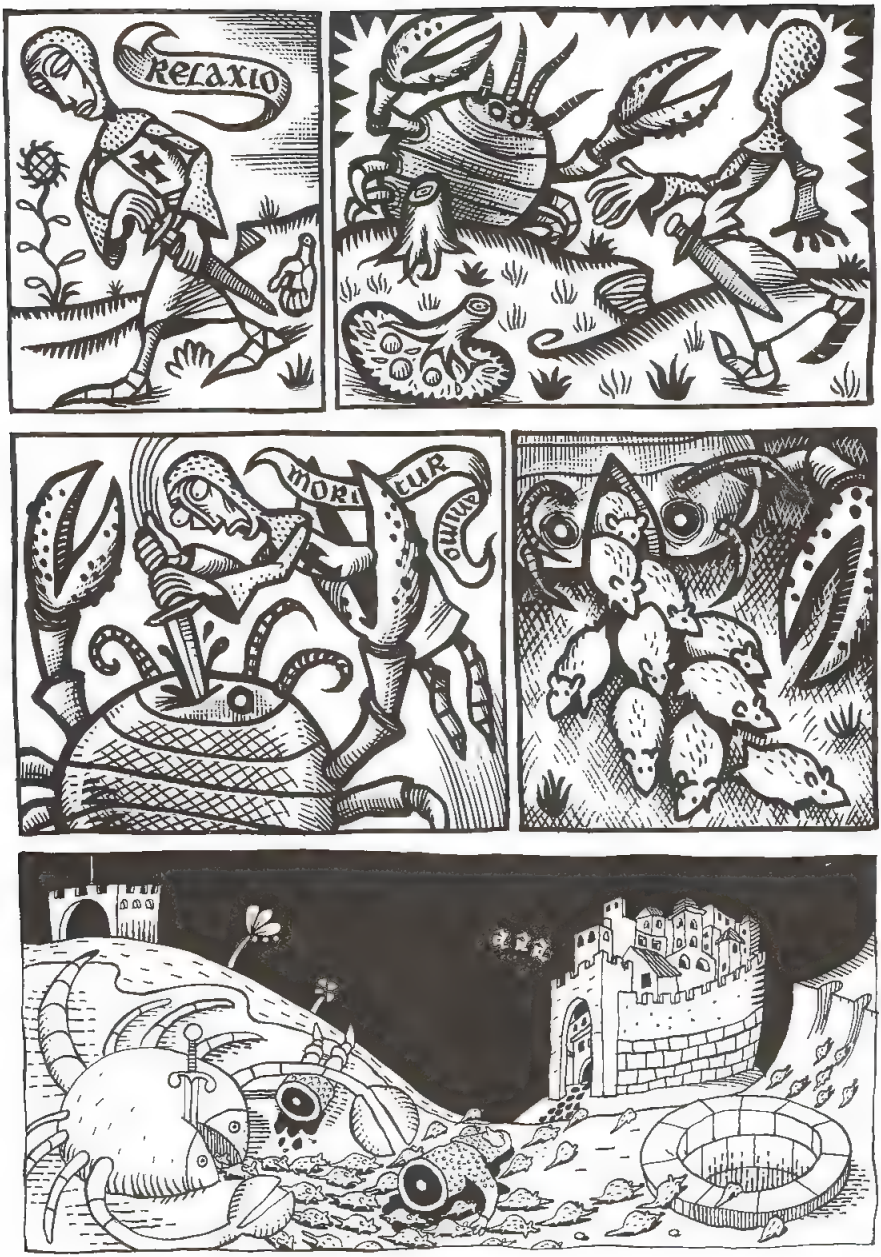
RELAXIO
MORI CUR ANIMO

EXIT
NUNC
SIGILLUM EST LEO

Het laatste oordeel

Quintos

Andreas & Isa Cochet
Uitg. Sherpa; 52 pl.; kleur; harde kaft; € 16,95

Andreas Martens bedong bij zijn uitgever (Dargaud in Frankrijk) dat de inkleurster van zijn strips Isa Cochet bij zijn nieuwste project *Quintos* op de omslag werd vermeld als mede-auteur. Inderdaad is de inkleuring van Cochet van grote invloed op de sfeer die het album uitstraalt. De nachtelijke scènes zijn prachtig weergegeven. Het zoals altijd verzorgde tekenwerk van Andreas ziet er dit keer extra gelikt door uit. Maar die tot in de puntjes verzorgde uitvoering is er wel mede debet aan dat *Quintos* niet zo goed is geworden als het had kunnen zijn.

Quintos (Spaans voor rekruten) draait om zeven vrijwilligers die zich tijdens de Spaanse burgeroorlog hebben gemeld voor de internationale brigades. Die brigades vochten mee aan de kant van de republikeinen, die de machtsgreep van de falangisten onder Franco vergeefs probeerden af te slaan. De zeven zijn op weg naar een dorp in het noorden waar de republikeinse troepen dringend om versterking verlegen zitten. Wanneer op pagina 1 van het verhaal hun auto wordt gebombardeerd, moeten ze te voet verder. De groep bestaat uit een allegaartje van nationaliteiten en botsende karakters die al babbelend verder trekken door het landschap.

Met *Quintos* heeft Andreas geprobeerd eens geen ingenieuze, mystieke puzzel van zijn strip te maken vol personages met bovennatuurlijke eigenschappen, maar een menselijk verhaal over gewone personen in extreme situaties. En het moet gezegd, het gaat hem niet goed af. De opbouw van de strip is ronduit gemakzuchtig. Al kibbelend met elkaar wordt van ieder lid van de groep duideli k wat zijn of haar zwakke karaktereigenschappen zijn alvorens hij of zij het leven laat. Dat truc je herhaalt Andreas het hele verhaal door, totdat er aan het eind niemand meer over is. De stripmaker geeft zijn personages geen ruimte om zich te ontwikkelen tot meer dan stereotiepe stripfiguurtjes: de dikke gezellige Belg, de geldbeluste Amerikaanse huurling, de intellectuele Duitser of de diepgelovige Spaanse.

Daar komt bij dat de gelikte vormgeving een gat slaat met de lezer. De tekeningen zien er gewoon té verzorgd uit om te overtuigen. Weinig grauw en verwrongen grimassen, veel lichte kleuren en smetteloze kledij. Soms kan een strip beter schetsmatig worden uitgewerkt dan zo strak geïnkt als in dit geval. Nu is alles zo klinisch vormgegeven, dat de lezer nooit enige emotionele binding krijgt met de personages of hun idealen. De een na de ander sterft en er is geen moment dat je er een traan om laat. Het boek is daardoor volkomen zielloos.

Andreas heeft te veel zijn best gedaan op zijn tekeningen en te weinig op het scenario. *Quintos* is helaas niet meer dan een te snel gemaakt tussendoortje van de meester.

Hans van Soest

De vier stromen

Edmond Baudoin en Fred Vargas
Uitg. Sherpa/Oog & Blik; 224 pl.; zwart-wit; harde kaft; € 24,95

De vier stromen-fontein is een werk van Bernini dat in Rome staat en de vier hoeken van de wereld voorstelt: de Ganges, de Nijl, de Rio de la plata en de Donau. Het verwijst ook naar de titel van Baudoins laatst in vertaling verschenen boek. Centraal in het boek staat Grégoire, een kansarme jongen die in zijn onderhoud voorziet met kruimeldiefstallen en zakkenrollerij. Hij woont samen met zijn drie broers en zijn vader. Een van zijn broers is er in geslaagd werk te vinden. De twee anderen dromen net als Grégoire nog van een betere toekomst: Gratien hoopt op een carrière als acteur en Gauthier probeert het miezerige stukje land dat de familie bezit om te toveren in een moestuin. Grégoires vader maakt er zijn levensdoel van een replica van De vier stromen-fontein te maken uit bierdoppen en bierblikjes.

De vier stromen is een buitenbeentje in het oeuvre van Baudoin. Baudoin werkt zelden samen met anderen en het verhaal heeft dit keer een strakke detectiveplot. Het scenario van *De vier stromen* werd speciaal voor Baudoin geschreven door Fred Vargas, een in Frankrijk populaire en meermaals bekroonde schrijfster van politieromans. Voor *De vier stromen* ontving zij een prijs op het festival van Angoulême voor het beste scenario in 2001. Na lezing van het boek kun je niet anders dan beamen dat deze bekroning terecht was.

Het verhaal begint op de dag dat Grégoire en zijn vriend Vincent een griezelig uitziende oude man beroven van zijn tas. In de tas blijkt niet alleen een aanzienlijke hoeveelheid geld te zitten, maar ook een verzameling bizarre attributen zoals plukjes haar, een gedroogde vogelpoot, een dierenschedel, een pak tarotkaarten en esoterische boeken. Vincent verstopt de tas met inhoud in zijn huis.

Als Grégoire later zijn vriend weer opzoekt, treft hij Vincent vermoord aan. De tas en het geld liggen nog op de plek waar Vincent ze heeft verstopt. Wijkcommissaris Adamsberg wordt belast met het onderzoek. Al snel krijgt deze het vermoeden dat er meer achter deze zaak steekt dan de simpele wraak op een kruimeldief.

Elementen die we kennen uit de andere strips van Baudoin zijn ook in *De vier stromen* aanwezig, zoals de portrettering van kansloze jongeren, individualisten die zich vastbijten in een schijnbaar onbereikbaar doel en de liefde voor literatuur en beeldende kunst. De invulling van de karakters en de ontwikkeling die ze doormaken, de sfeervolle uitbeelding van hun omgeving en de sterke dialogen tillen *De vier stromen* uit boven het niveau van de doorsnee policier. Maar het is ook en vooral een spannende thriller die leest als een trein.

Hans Pols

Een hondenleven. Een knettergek avontuur van Sigmund Freud

Manu Larcenet

Uitg. Oog & Blik; 48 pl.; kleur; harde kaft, € 13,50

Het is opvallend dat de meest productieve Franse tekenaars ook veelal de beste strips afleveren. Trondheim, Sfar en ook Manu Larcenet tekenen er driftig op los en poepen de ene na de andere fijne strip uit. Als hoogtepunt uit Larcenets carrière en afgelopen twee stripjaren, geldt voorlopig zijn semi-autobiografische *De dagelijkse worsteling*. Maar ook *Nick Naffer* en *Donjon Parade* mogen er zijn. En nu is er ook *Een hondenleven*.

De fantasie en energie van Larcenet lijkt onbegrensd; dit keer komt hij met een verhaal over Sigmund Freud in het Wilde Westen. De keuze voor Freud is niet helemaal toevallig, want Larcenet heeft een paar jaar psychotherapie achter de rug. Bovendien is het dit jaar 150 jaar geleden dat Freud werd geboren.

Een hondenleven is nergens serieus te nemen. Dat begint al op de eerste pagina's als we de lotgevallen van de pratende hond Spot volgen. Hij belandt in een strengbewaakte gevangenis. Zijn martelingen en ontsnapping worden afgewisseld met de avonturen van Freud en diens assistent Igor, die per boot naar Amerika afreizen. Freud heeft genoeg van zijn succesvolle praktijk in Wenen met 'al die hysterische wijven'. Amerika is een nieuw continent, ongerept gebied vol barbaren die bevrijd moeten worden van psychische problemen. Alleen, waar vind je in de woestijn nu een geschikte patiënt die als proefkonijn kan dienen?

In de woestijn maakt Freud kennis met Spot, die bereid is hem zijn levensverhaal te vertellen in ruil voor een ziel. Daarna beleven de drie knotsgekke avonturen en steekt Larcenet voortdurend de draak met de psychoanalyse. Freud probeert de Amerikanen in voor hem bekende schema's te proppen („Dus u volgt het schema dat u uit uw vroegste jeugd kent!") maar de realiteit is weerbarstiger dan zijn theorie.

Een hondenleven leest vlot weg als een komedie vol intelligente grappen. Het uitgangspunt is wellicht wat vergezocht, maar rasverteller Larcenet weet toch de aandacht van de lezer vast te houden. Voor *Een hondenleven* bedient de tekenaar zich van zijn *Donjon* stijl en die past hier prima bij. *Een hondenleven* mist echter de urgentie van *De dagelijkse worsteling* en dat voel je voortdurend tijdens het lezen. Het is een tussendoortje waarmee de tekenaar zich heeft vermaakt en even een pauze nam van de zware kost die zijn belangrijkste serie is. Kom op, Manu, laat die onzin even liggen en ga snel verder met de beste strip van de afgelopen tijd.

Gerard Zeegers

NEE, NEE BANDIETEN HEBBEN MIJN VROUW EN BEIDE DOCHTERS ONTVOERD OM HEN TE VERKOPEN AAN DE BORDELEN LANGS DE GRENS
TOEN MIJN ZOON FETER CO TRACHTTE IN TE GRIJPEN KNOOPTEN ZE M AAN ZIJN INGEWANDEN OP
DAARNA BRANDDEN ZE MIJN BOERDERIJ PLAT
NA MIJ TE HEB BEN GEMARTELT

Billy Hazelnuts

Tony Millionaire

Uitg. Fantagraphics; 100 pl.; zwart-wit; harde kaft; $19,95.

In de afgelopen jaren vergaarde Tony Millionaire in de Verenigde Staten prijzen en bekendheid – om niet te zeggen een cultstatus – met zijn strips *Maakies* en *Sock Monkey*. De eerste is een krantenstrip met een onnavolgbaar en vaak morbide soort humor over een alcoholische kraai en een aap met hoge hoed. De tweede is een kinderstrip voor volwassenen over een speelgoedaap en zijn vrienden. Onlangs verscheen *Billy Hazelnuts*, een sprookje over de lotgevallen van een tot leven gewekt wezen bestaande uit keukenafval.

Om de muizen te bestrijden schaft het gezin Rimperton een kat aan. Daarop besluiten de muizen een monster te maken dat hen zal beschermen. Ze boetseren zijn lichaam uit keukenafval en wekken hem tot leven door vliegen in zijn oogkassen op te sluiten. Het monster gaat aan de slag, maar legt het af tegen de kat. Becky, de dochter van de Rimpertons vindt hem in de schuur, verbitterd en gewond. Ze heelt zijn wonden, ontdoet zijn hoofd van rottende bestanddelen en vervangt de vliegen door hazelnoten. Daarmee verandert het kwaadaardige monster in de goedmoedige Billy Hazelnuts. Kort na zijn transformatie ziet Billy hoe de maan aan het eind van de nacht verdwijnt. Hij rent het hemellichaam achterna om hem terug te halen. Becky volgt Billy en een wilde tocht vol fantastische gebeurtenissen volgt.

Millionaire combineert uiteenlopende bijbelse en literaire thema's als de golem en de ark van Noach met een ongebreidelde fantasie. Met ogenschijnlijk gemak weet hij dit alles op overtuigende wijze aaneen te smeden tot een meeslepend verhaal. Millionaire tekent in een stijl met veel detail en arceringen, die het midden houdt tussen die van gravures en krantenstrips uit het begin van de vorige eeuw. Om de vervreemding compleet te maken combineert hij het karikaturale (zijn sprookjesachtige personages) met het realistische (zijn huizen en in zekere mate ook zijn immer aanwezige schepen) en het iconische (de middeleeuws aandoende sterrenhemels, ingelijst in bollende wolkpartijen). Het levert een herkenbare en tegelijk volstrekt unieke wereld op, waar de lezer zich maar al te makkelijk in onderdompelt.

Tony Millionaire verrijkt de stripwereld met een fascinerend en uniek universum. Met sprookjes van het klassieke soort, vol buitenissige wezens, grote gebeurtenissen en gruwelijkheden. Wie dit universum eens een kans wil geven, heeft met *Billy Hazelnuts* een uitgelezen opstappunt in handen.

Sigge Stegeman

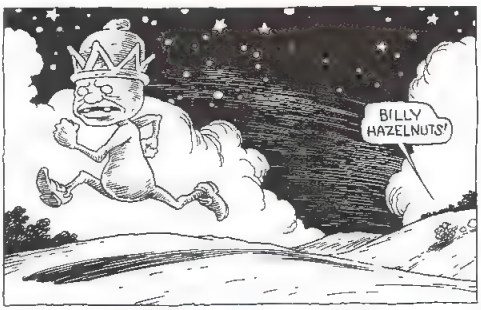

Rocketo: Journey to the Hidden Sea (volume 1)

Frank Espinosa

Uitg. Image; 200 pl.; kleur, slappe kaft, $ 19.99

In het Amerikaanse *small press*-circuit was de strip *Rocketo* het afgelopen jaar een sensatie. De van oorsprong Cubaanse stripmaker Frank Espinosa scoorde lovende kritieken en veel positieve aandacht met zijn ambitieuze epos over een stoere held in een verre toekomst

In de *Rocketo*-saga wordt de wereld zoals wij die kennen in de toekomst vernietigd door een monster uit de ruimte. De aanval is zo krachtig dat het hele systeem van onze planeet op z'n kop wordt gezet: continenten verdwenen en hervormd, geen magnetisme meer en een uitbarsting van muterende levensvormen. Als het ecosysteem zich heeft herschikt, is de Aarde onherkenbaar veranderd. Langzaam wordt de wereld in de daarop volgende 2000 jaar weer bevolkt en in kaart gebracht. Dat laatste gebeurt door de 'Mappers' een gemuteerde mensengroep waarvan de familie Garrison de beroemdste is. Rocketo Garrison is het belangrijkste personage en om hem draait het epos dat begint met *Journey to the Hidden Sea* Zijn vaste partner is de hondmens Spiro, die in een van de latere verhalen het middelpunt van de vertelling zal zijn.

De stijl waarin Frank Espinosa tekent, is typerend voor de huidige generatie Amerikaanse stripmakers. Geworteld in een gedegen en rijke *comics*-cultuur heeft deze generatie de invloeden van vooral de Franse en Belgische stripscholen als een spons opgezogen en daar haar voordeel mee gedaan. In de tekenstijl van Espinosa zijn zowel elementen van de atoomstijl als de nieuwe Franse generatie rond L'Association terug te vinden. Het bijzondere aan het werk van de Amerikaan is echter de wijze waarop hij die invloeden verwerkt in een eigen "onvoltooide" beeldtaal. De lijntekeningen lijken haastig en alleen in aanzetten neergezet. Het beeld moet voltooid

worden door een inkleuring waarvoor per tekening slechts twee of drie tinten worden gebruikt Voor de volgende plaat of volgende pagina kan echter weer een geheel andere kleurenset aangesproken worden, afhankelijk van het moment of de stemming van de hoofd rolspeler van dat moment. Vooral mutanten en monsters vormen daardoor een warrig, onduidelijk geheel, wat de wanorde die zij veroorzaken extra accentueert

Verhaal en tekst staan haaks op deze frisse beeldtaal Daarvoor grijpt Espinoza terug op de gouden eeuw van de Amerikaanse strip. Rocketo is het 21e-eeuwse achterkleinkind van Flash Gordon. Zijn nobele daden worden in gezwollen taal bezongen en achter de krachtige gelaatstrekken van onze held gaat een edel en onversaagd karakter verborgen. De betonnen verte.wijze en de frisse maar sobere verbeelding daarvan, verhouden zich wonderwel tot elkaar, omdat ze een krachtige eenvoud gemeen hebben Daardoor is *Rocketo* zeer toegankelijk zonder voorspelbaar te zijn. Klasse.

Jef Nieuwenhuis

Honey talks

Anke Feuchtenberger, Matthias Lehmann, Marcel Ruijters e.a.

Uitg. Stripburger; negen oblongboekjes in een doos: zwart-wit; slappe kaft; € 22,00

Zijn beschilderde houten bijenkasten uit Slovenië een interessante vorm van volkskunst? Voor de mensen achter het Sloveense stripcollectief Stripburger waren ze in elk geval aanleiding om negen stripmakers uit alle hoeken van Europa te vragen een verhaaltje te verzinnen rond een van de folkloristische schilderingen. Een inventief idee: zo strijk je als *small press*-uitgever een subsidie van het Sloveense ministerie voor cultuur op en kun je ook nog eens eigenzinnige stripmakers uit je eigen fonds de kans geven te publiceren. Het resultaat, het Engelstalige *Honey talks*, ligt nu in de winkels: negen mooi verzorgde oblongboekjes in een doos. Op de achterkant van elk deeltje staat het paneel afgebeeld waarop de tekenaar zijn of haar verhaal heeft gebaseerd.

Wat *Honey talks* zo interessant maakt, is dat zelfs zoiets oubolligs als een versierde bijenkorf een creatieve stripmaker weet te inspireren. Zo laat de Duitse Anke Feuchtenberger haar fantasie de vrije loop nemen bij een simpele tekening van een imker en zijn vrouw die de bijenkast verplaatsen In het scheve universum van Feuchtenberger (bekend van albums als *Mutterkuchen* en *Die Hure H.)* zijn dat een zelfmoordenaar en een verkleed bijenkoningin.

Voor de Sloveen Jakob Klemencic is de afbeelding van een stoomtrein de opmaat voor een horrorverhaal dat begint op het verlaten perron van een vrijwel verlaten voorstad van Lubljana. Zijn landgenoot Koco (Matej Kocjan) komt met een van de koddigste verhalen uit de doos over een geit die mensen eet en uitpoept. De Fransman Matthias Lehmann liet zich door een beer op een kar verleiden tot een in schaafkarton uitgevoerd verhaal over een schilderes en een ongelukkige kunstdief en onze eigen Marcel Ruijters had aan een afbeelding van het Hof van Eden genoeg om een krankzinnig verhaal te maken in de trant van zijn humoristische *Sine qua non.*

Andere deelnemers aan het project zijn de Kroaat Daniel Zezelj, de Israëliër Rutu Modan, de Hongaar Milorad Krstic en de Servier Vladan Nikolic. Hun bijdragen zijn inhoudelijk misschien wat obligater dan de rest, maar grafisch zijn ze daarentegen uitermate sterk. *Honey talks* bewijst dat geldgebrek met een beetje inventiviteit toch tot prachtige uitgaves kan leiden. Het is een doosje geworden vol buitenlandse verrassingen Hopelijk weet het veel andere small press uitgevers en tekenaars te inspireren.

Hans van Soest

Angel fire

Chris Blythe en Steve Parkhouse
Uitg. Casterman, 88 pl., kleur, harde kaft; € 15,75

Angel fire verschijnt in de prestigieuze reeks Auteursstrips van Casterman, een serie keurig verzorgde oneshots van een nieuwe generatie stripauteurs. Daar verwacht je iets van! Helaas heeft de reeks nog geen enkele titel opgeleverd die er in positieve zin uit springt en met *Angel fire* is dat opnieuw niet het geval. Het verhaal werd geschreven door de onbekende Chris Blythe. De naam van tekenaar Steve Parkhouse zal ook maar weinigen iets zeggen. Toch loopt deze Engelsman alweer een forse tijd mee in de stripwereld. Hij werkte voor Marvel, tekende *Judge Dredd*, was een van de oprichters van het tijdschrift *Warrior* en werkte samen met Alan Moore aan *The Bojeffries saga*. Dat hij veel comics heeft gemaakt, is te zien aan het beperkte aantal vrij grote tekeningen per pagina die gemakkelijk tot comic-formaat verkleind hadden kunnen worden.

Angel fire is het verhaal van John, een randcriminee die dubieuze diensten verleent aan iemand die bedrijven opkoopt en weer verkoopt. Hij wordt hiervoor ondermeer beloond met drugs. Een zo'n exclusieve designerdrug is Angel fire. De ellende begint als John een pil inneemt en na een uitbundige trip zijn vrouw dood aantreft. Zelfmoord? Vanaf dat moment verandert de toon van het verhaal. John erft van zijn vrouw een eenzaam gelegen huis voor de Schotse kust en leeft daar een tijdje alleen, overgeleverd aan geesten die het huis bespoken. Of zijn het zijn eigen demonen die hem naar het leven staan?

Parkhouse gebruikt veel zwart in deze donkere thriller en Blythe verzorgt daar ter afwisseling wat special effects bij. Het verhaal ontbeert verder elke vorm van originaliteit. Je leest het snel uit en bent in *no time* beland bij de totaal niet verrassende ontknoping. Weggegooid geld.

Hans Pols

Zeker Lezen

Onder Palestijnen

Joe Sacco
Uitg. Xtra; 288 p.; zwart-wit, slappe kaft; € 25,00

Joe Sacco is een pionier in de letterlijke en figuurlijke betekenis van het woord. Letterlijk, omdat hij zijn koffers pakt en naar de frontlinie trekt om te ondergaan hoe de mensen in de desbetreffende vuurhaard leven. En figuurlijk, omdat hij met zijn journalistieke stripverslagen zowel de journalistiek als het medium strip heeft vernieuwd.

Zijn doorbraak beleefde de Amerikaan Sacco in 1993 toen hij het eerste gedeelte van *Palestine* publiceerde. Een relaas van zijn verblijf in Israel en de bezette Palestijnse gebieden in de winter van 1991 '92, in stripvorm, een journalistieke aanpak die tot dusver nog niet eerder was vertoond.

Sacco beschrijft in tientallen korte verhalen zijn wederwaardigheden in Jeruzalem, de Westelijke Jordaanoever en vooral de Gazastrook. Het zijn de nadagen van de eerste Intifada. Sacco beschrijft hoe hij het vertrouwen wint van de Palestijnse bevolking en ervaart aan den lijve wat het is om voortdurend in angst te leven. Hij laat zijn personages getuigen van de verschrikkingen in de gevangenissen, laat hen relativerende grappen vertellen over hun uitzichtloosheid, geeft veel historische achtergrondinformatie en schetst de zeden en gewoonten van zijn gastheren.

Hoewel sommige verhalen erg indringend zijn, vooral diegene die zich afspelen in het vluchtelingenkamp Jabalia, is Sacco's stripreportage als geheel niet te zwaar op de hand. Sacco kruidt alle ellende met de nodige zelfspot. Hij maakt de lezer voortdurend duidelijk dat het een gekleurd relaas is dat hij vertelt, hij geeft grif toe alle ellende te exploiteren om zijn strip te kunnen verkopen.

En dat is meteen ook de journalistieke meerwaarde van Sacco's aanpak: hij neemt afstand. Dat kan hij doordat het maken van een strip nu eenmaal meer tijd vergt dan het afdrukken van een nieuwsfoto of het tikken van een verhaal voor de krant. Alles wat hij heeft gehoord en gezien kan Sacco eerst rustig laten bezinken en het vervolgens op een geheel eigen wijze navertellen. Daardoor krijg je als lezer een kant van de werkelijkheid te zien die de snelle media ons over het algemeen niet bieden.

Ook als stripmaker is Sacco vernieuwend. Niet alleen omdat er tot die tijd nauwelijks non-fictie werd gemaakt door striptekenaars, ook door de manier waarop hij zijn verhalen in beeld brengt. Ieder verhaal pakt hij grafisch weer anders aan om de boodschap zo goed mogelijk over te brengen. Zo worden in het verhaal *Gematigde druk 2* de kaders steeds kleiner wanneer een Palestijn vertelt over zijn opsluiting in een benauwde cel. En in *Ramallah* lopen de kaders kriskras over elkaar heen om de chaos op straat weer te geven.

Dat *Palestine* pas onlangs in het Nederlands is vertaald onder de titel *Onder Palestijnen*, is eigenlijk een schande. De strip is een standaardwerk dat al lang gemeen goed had moeten zijn in onze boekhandels. Maar wie het beschreven gebied en de situatie in Israel en de bezette gebieden kent, zal tot zijn verbazing merken dat Sacco's verhalen vijftien jaar na dato nog schrikbarend actueel zijn. Dezelfde Israëlische discotheken, dezelfde kapotte straten in de vluchtelingenkampen, dezelfde acties van het Israëlische leger, dezelfde blinde onderlinge haat en nog steeds is er geen oplossing. Het maakt *Onder Palestijnen* alleen maar dwingender.

Hans van Soest

Prikbord

VORMGEVER GEZOCHT

Zozolala zit op hete kolen! Alhoewel onze vormgever de loi in het blad nog niet verloren heeft, drukken betaalde werkzaamheden zwaar op zijn beschikbare tijd. Zozo a a zoekt daarom mensen (m/v) die graag wat vrije t jd zouden willen steken in het maken van dit gel efde tijdschrift. Enige ervaring met drukwerkvormgev ng is vereist en een (on)gezonde snuif enthousiasme een grote pré. We werken vol.edig d gitaal, dus ,e hoeft niet van je stoe te komen en het kost slechts een handvol dagen per twee maanden. Ook als je nog allerlei beren op de weg ziet... schroom n'et. Alle hulp is welkom, dus we vinden vast een op maat gesneden steent,e dat je bij kunt dragen.

Stuur een mailt,e naar redact.e@zozola a com en verte ons wat je wil en kan doen, dan zorgen wij er voor dat je je weer een nuttig lid van de samenleving kunt voelen.

Nix heeft de prijs voor de beste humorstrip in de wacht gesleept op het festival Juste pour rire in het Franse Nantes. Hij kreeg de prijs voor het eerste album van **Kinky en Cosy** *(C'est encore loin?)* dat aldaar door Le Lombard wordt uitgegeven. Hier verscheen het album onder de titel *Is het nog ver?* bij uitgeverij Silvester. *HvS*

Met afstand is **Hans Kresse** de beste realistische striptekenaar die Nederland heeft voortgebracht. Het is dan ook niet meer dan terecht dat aandacht wordt besteed aan het feit dat zestig jaar geleden de eerste strook van *Eric de Noorman* werd gepubliceerd. Initiatiefnemer voor de herdenking is Arnhem, de stad waar Kresse de laatste acht jaar van zijn leven verbleef. De gemeente wordt daarin ondersteund door een stichting die zich het inspireren door de bekende stripgevelroute in Brussel. Op vijftien blinde muren in de stad zal een ode worden gebracht worden aan Kresse of wordt werk van de oude meester zelf aangebracht. Aan het project doen onder andere Hanco Kolk, Floor de Goede, Daan Jippes en Mark Retera mee. In november moeten de gevels versierd zijn. Omdat het in veel gevallen om slooppanden gaat, is de verwachting dat het project drie tot zes maanden te zien zal blijven. Het enige wat daarna nog aan de hommage herinnert, is een boekje waarin alle bijdragen worden opgenomen. *JN*

De *De slaap van het monster*-trilogie van **Enki Bilal** wordt toch een vierluik. Of eigenlijk een trilogie in vier delen, zoals hij het zelf noemt. *„Het was wel de bedoeling dat* Rendez-vous à Paris *het laatste album zou worden,"* vertelt hij in het tijdschrift Bo Doi. *„Maar omdat ik voor het verhaal een luchtiger manier van vertellen hanteer met twee of drie tekeningen per pagina, had ik meer ruimte nodig. In overleg met mijn uitgever is toen besloten om het laatste deel in twee albums op te splitsen."* Het slot, werktitel. 4?, staat gepland voor over tien maanden en zal 54 pagina's beslaan. Het derde deel is, als het goed is, inmiddels in het Nederlands verschenen. *HvS*

Maia Machèn is een Canadese stripmaakster die sinds 1999 in Den Bosch woont. Onlangs gaf zij in eigen beheer **Torontonia** uit, een autobiografisch verhaal over haar niet altijd even vrolijke ervaringen met onder meer de horkerigheid van Nederlandse mannen en het dronken mansgelal met carnaval. *Torontonia* is een aandoenlijk, dromerig relaas van een jonge vrouw in den vreemde die worstelt met heimwee. Het boekje kost 5 euro en is verkrijgbaar in sommige stripspeciaalzaken of te bestellen via www.maiamachen.com. Een be.oftevol debuut. *HvS*

Billy Hazelnuts auteur Tony Millionaire trekt al enige jaren de aandacht met zijn ongepolijste dagstrip **Maakies**. Voldoende aandacht om Adult Swim Network geen dwaling ontsproten aan Amerikaans badkledingfetisjisme, maar een hippe website met animaties voor volwassenen te overtuigen dat het hoog tijd werd voor een eigen tekenfilmserie. Op dit moment is een Roemeense animatiestudio bezig met een pilot-aflevering. Mocht het aanslaan, dan is het te hopen dat de filmpjes ook naar Europa overwaaien. Wat kun je verwachten? *„I really want to do this one episode about when Drunky Crow started to fornicate with a hole in the backyard, and he impregnates the earth, so that the earth gets this big giant belly, and they have to abort the Earth with a coat-hanger. A big egg pops out of the earth and it flies across space and smashes the moon in the face"* Wij zijn er klaar voor! *SS*

De nieuwe **Zone 5300** staat helemaal in het teken van **Scandinavische stripmakers.** Met als aanleiding een expositie van noordelijke striptekenaars in Haarlem publiceert het blad hier nog onbekend werk van onder anderen de Zweed Olle Berg, de Noor Lars Fiske, de Denen Ole Comoll Christensen en Søren Mosdall en Jenni Rope uit Finland. Zie ook: www.zone5300.nl. *HvS*

Bij **Amerikaanse comics** is het gebruikelijk dat auteurs veel wisselende contacten hebben. Daarbij wordt echter zelden gebruik gemaakt van **Europees talent.** Uitzonderingen zijn ondermeer *The Silver Surfer* van Moebius, *Propellorman* van Schultheiss en *Star Wars: Heir to the empire* door Vatine. Daar lijkt nu verandering in te komen. De Italiaanse uitgever Panini heeft

Intussen, op de redactie... Peter de Wit

zucht
Fritsi, kom eens.
Weet je wat het fijnste is van de stripwereld?
-Eh.
Er gebeurt nooit iets, de tijd staat er stil.
In de stripwereld heerst de loomheid en rust van een 19e eeuws schilders.
Aha.
Mag ik weer mee? Ik was mijn Tom Poes knipsels aan het ordenen
Natuurlijk.
Veel plezier met deze voortkabbelende tijdloze Zozolala.
Goeie naam Zozolala
Pompomtrala
Peter de Wit 2006

STRIP TOP 150

Nog twee ZozoLala's en dan is het zover: jullie favoriete stripblad bestaat dan 25 jaar. U hebt kunnen ons helpen door mee te doen aan de samenstelling van de Strip Top 150 aller tijden. Stuur een top-10 met je favoriete strips naar Postbus 344, 3720 AH te Bilthoven, of mail het naar: redact.e@zozolala.com. Vermeld geen reeksen, enkel individuele albums. Integrale uitgaven of anderstalige boeken mogen ook. Hoe meer inzenders, hoe representatiever we de smaak van onze lezers kunnen weergeven. Wij zijn benieuwd of de winnaar van de vorige poll, *De Chninkel*, straks nog steeds op de eerste plaats staat.

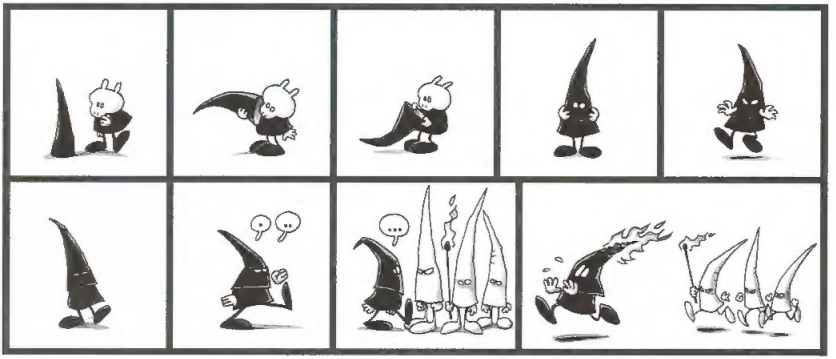

met Marvel een overeenkomst gesloten en in de pijplijn zitten onder andere de miniserie *Women of the X-Men* door Claremont en Manara en een *Wolverine* graphic novel door Buchet en Morvan. Die laatsten hebben de smaak blijkbaar te pakken, want mogelijk gaan zij ook een *Batman* verhaal doen voor DC. Maar Morvan wil meer. Hij is bezig aan een Robbedoesmanga. Speciaal voor de Japanse markt (en voor Europese mangaliefhebbers) stuurt hij Robbedoes als jong broekie naar Tokyo, waar hij zijn levensverhaal nog eens dunnetjes overdoet. Hiroyuki Oshima verzorgt de tekeningen. *SS*

Franse avant-gardisten als Gotlib en Claire Bretécher waren bij de gemiddelde Nederlandse stripliefhebber in de vergetelheid geraakt. De laatste tijd blijken ze echter helemaal niet dood of keuterboer in Bretagne, maar nog steeds levend en in de weer achter de tekentafel. Dat geldt ook voor **Chantal Montellier.** Precies twintig jaar na het ongeluk met de kernreactor in Tsjernobyl publiceert zij in de voor haar kenmerkende beeldtaal **Tchernobyl, mon amour**. Nadrukkelijk en zonder nuancering doet de stripmaakster een stripboekje open over de catastrofale gevolgen van deze kernramp. Zo kennen we haar weer. *Tchernobyl, mon amour* wordt uitgegeven door Editions Actes en is alleen in een Franstalige versie verkrijgbaar. *JN*

De **grote prijs** van de **Stripdagen Haarlem** gaat dit jaar naar Manu Larcenet, Lax of Marjane Satrapi. Wie van deze drie genomineerden uiteindelijk aan het langste eind trekt, was bij het ter perse gaan van dit nummer nog niet bekend. Maar jullie kunnen het inmiddels waarschijnlijk al lezen op www.stripdagenhaarlem.nl *HvS*

Oude **strippockets** over cowboys, geheim agenten of soldaten in de Tweede Wereldoorlog. Wie heeft de op slecht papier gedrukte pulpstripjes van **uitgeverij Nooitgedacht** niet zelf als kind gelezen of in een grote doos voor een paar dubbeltjes op de rommelmarkt zien staan? Verzamelaars kunnen nu hun hart ophalen: Ben Kamphuis heeft alle deeltjes van de reeksen *Victoria, Geheim Agent* en *Strijd Classics* gerubriceerd op internet. Op zijn site www.dotcomhost.nl vind je bovendien de nodige trivia. *HvS*

Gotlib

PRIJSVRAAG

Marcel Gotlib is een van de meesters van de zinloze humorstrip. De Franse zeventiger wordt nog **tot 17 september** geëerd met de overzichtsexpositie **Rhâââ Gotlib** in het Belgisch Centrum van het Beeldverhaal, Zandstraat 20 in Brussel. Met dank aan het BCB kunnen wij vijf keer twee vrijkaarten voor de expositie weggeven aan de lezers die ons als eerste laten weten wat hun favoriete strip is van Marcel Gotlib en waarom. Essays schrijven mag maar hoeft niet, een regeltje uitleg kan ook al prijs zijn. Reageer zo snel mogelijk via prijsvraag@zozolala.com.

Alleen een blik op Gotlibs site is al lachen: www.marcelgotlib.com. Meer info: www.stripmuseum.be

Agenda

In het weekeinde van **3 en 4 juni** worden in **Haarlem** weer de tweejaarlijkse Stripdagen gehouden. Dit keer vindt de grote beurs niet in een tent op de markt plaats, maar verspreid over het centrum. Meer info: www.stripdagenhaarlem.nl

Te zien van **1 t/m 17 juni**: Nordics. Een expositie van Scandinavische stripmakers als Olle Berg, Ole Comoll Christensen en Jason. Samengesteld door Marcel Ruijters (zie ook zijn jam-strip met Olle Berg elders in dit nummer). Kunstcentrum SBK, Gedempte Oude Gracht 117-121, www.kunstcentrum-haarlem.nl.

In **Kalmthout** vindt op **18 juni** een stripfestival plaats. Van 10 tot 17 uur kun je terecht in de gemeentelijke sporthal Gitok aan de Vogelenzangstraat.

Tot en met 8 juli te zien in galerie Señor Hernandez: de hoop van het Nijmeegse beeldverhaal in de vorm van origineel werk van Michiel van de Vijver, Rob Derks, Jan Dirk Barreveld en René Leisink. Dit alles ter ere van het vijfjarig bestaan van hun **Studio Noodweer**. Meer info: www.senorhernandez.com en www.noodweer.nl.

François Bourgeon achter de schermen. Dat is vrij vertaald de titel van de grote expositie die **tot 29 juli** te zien is in de openbare bibliotheek van Brest. Dus mocht je deze zomer verzeild raken in de buurt van West-Bretagne of nog een mooi reisdoel zoeken, neem dan eens een kijkje op www.auracan.com of www.mairie-brest.fr/biblio.

Tot 3 september te zien in het Drukkerijmuseum in Etten-Leur: de expositie **Strips in veelvoud**. Een inleidende tentoonstelling met een sterk accent op de Nederlandse strip. Let op, het museum is alleen op woensdag- en donderdagmiddag en het eerste weekend van de maand geopend: www.drukkerijmuseum.nl.

Stripvoorspelling

Dit overzicht van te verschijnen strips is gebaseerd op door de uitgevers aangeleverde informatie. Ondanks de zorgvuldigheid waarmee het wordt samengesteld, komt het regelmatig voor dat de boeken in werkelijkheid pas later verschijnen. Houd voor de meest actuele informatie de webstekken van de uitgeverijen in de gaten. Achter elk album staan de prijs (in euro's) en de uitvoering (slappe kaft/harde kaft) vermeld. Het cursieve commentaar is van de ZozoLala-redactie. Aanvullingen zijn van harte welkom op stripvoorspelling@zozolala.com.

Te verschijnen in juni en juli 2006

Arboris — *arboris.nl*

El Niño 4: De vergetenen van Kra (Pavlovic/Perrissin) 7,50;sk.
Konvooi – De jeugdjaren 2: Girodouss (Munuera/Buchet/Morvan) 7,50; sk.

Arcadia — *arcadiastrips.be*

Gord 4: Rode sneeuw (Denayer) 18,95; sk.

Atlas — *boekenwereld.nl*

De kat van de rabbijn 4: Het aards paradijs (Sfar) 16,50; hk.
Verbeelde gedichten 3: Arthur Rimbaud (Diversen/Rimbaud) 15,00; hk.

Bries — *bries.be*

Doctor Carnacki 2 (Vandewiele/Nieuwenhuis) 4,50; sk
Flo 3: De dagelijkse ergernissen (De Goede) 5,00; sk.
Meccano 4, 3: Date (Kolk) *5,00; sk.*

Casterman — *casterman.com*

Afspraak in Parijs (Bilal) hk. *Slot van de trilogie, waarvan de eerdere delen De slaap van het monster en 32 december bij Oog & Blik verschenen.*
De almanak 2 (Servais)
De kat 8: De zaak de Kat (Geluck)
MX 22 1: Dossier Leda (Bartoll/Legrain) *Eerste deel van een actieserie à la Largo Wich. Bartoll schrijft ook het scenario van Insiders.*
Mysteries 1: Eenzaam tegenover de wet (Wagner/Seiter) *Nieuwe retrothriller in de trant van Fog.*
Rebels 3: Marilyn Monroe (Kas/Charles) 5,95; sk.
De reizen van Alex: Lutetia (Henin/Martin) 7,95; sk.

Dargaud — *balloonbooks.be*

Imago mundi 7: Natuurgeweld op Simushir (Brahy/Bracquelaire/Corbeyran) 5,25; sk.
Karaat 4: De put van de duisternis (Meynet/Yann) 7,50; sk.
Murena integraal 1 (Delaby/Dufaux) 19,95; hk. *Integrale herdruk van de eerste vier delen en nu dus weer volledig verkrijgbaar.*
Murena 5: De zwarte godin (Delaby/Dufaux) 5,25; sk.

Het Dolhuys — *hetdolhuys.nl*

Waanzinnige strips (Diversen) *Korte strips over gekte door o.a. Gerrie Hondius, Linda van Erve en Floris Oudshoorn.*

Dupuis — *balloonbooks.be*

Jessica Blandy 24: De bewakers (Renaud/Dufaux) 5,25; sk.
De havik: Geheim archief 1 (Pellerin) 11,50; sk.
De kapers van Alcibiades 2: De rivaal (Liberge/Filippi) sk.
Melisande 14: Het potje van de duivel (Clarke/Gilson) 5,25; sk.

Franka — *franka.nl*

Franka 19: Het zwaard van Iskander (Kuijpers) 7,50/14,95; sk./hk.

Van Gennep

Duel masters 1; sk. *Bekend (?) van de tekenfilmserie op Cartoon Network*
The dreaming (Chan) sk. *Literaire uitgeverij Van Gennep begint in samenwerking met manga-uitgever Tokyopop een eigen mangalijn. De eerste vier delen verschijnen in juni.*
Prinses Ai (Kujiradou/Milky/Love) sk. *Meisjesmanga, beter bekend onder de titel Ai Yori Aoshi. O.a. geschreven door popster Courtney Love.*
Warcraft (Joe-Hwan Kim/Knaak) sk. *Een manga die zich afspeelt in de wereld van het gelijknamige computerspel.*

Glénat — *glenat.com*

20th century boys 4 (Urasawa) 6,95; sk. *Zie elders in deze ZozoLala.*
Dragonball 64 en 65 (Toriyama) 4,95; sk.
De nieuwe tsaren 3: De gekken van Bakou (Delitte) 13,95; hk.
S.A.S. 1 (Ciance/Mutti/De Villiers)

Kana — *balloonbooks.be*

Yu-Gi-Oh 2 en 3; 5,95; sk
Shaman king 2 en 3; 5,95; sk.

Koper Comics

Superbug 1 (Koper) sk. *Nedercomic stoner-rock-style.*

L — *boekenwereld.com*

Willems wereld 3: Guppen op de bank (Oosterwijk) 6,95; sk.

Lombard — *balloonbooks.be*

Het laatste jungleboek 2: De belofte *(De Moor/Desberg/Reculé) 7,50; sk.*
Bob Morane 42: Oorlog in de Pacific (Coria/

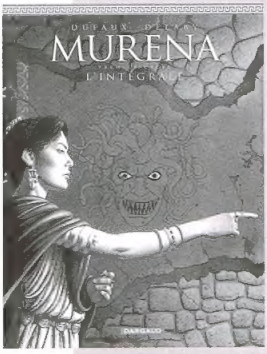

Vernes) 5,25; sk.
Rubine 10: Zwarte reeks (Boyasn/Walthery/Mythic) 5,25; sk.
Vlad 7: 15 november (Griffo/Swolfs) 5,25; sk.

Mezzanine — *balloonbooks.be*

Jommeke 233: Paljaskof (Nys) 4,20; sk.
K 3 13: Prinses Kadriana (Roelens/Ruysbergh) 4,20; sk.
Xink 4: London calling (Boon) 4,20; sk.

Oog & Blik — *oogenblik.nl*

Aantekeningen voor een oorlogsverhaal (Gipi) 17,50; sk. *Winnaar van de prijs voor het beste album tijdens het jongste stripfestival in Angoulême. Van de maker van De onschuldigen.*
Bardin de surrealist (Max) 17,50; sk. *Virtuoos getekend surrealisme van een van de topauteurs uit Spanje (bekend van o.a. The extended dream of Mr. D.).*
Binnenskamers (Giandelli) 9,95; sk.
Chimera (Mattotti) 9,95; sk. *Vrijwel tekstloos beeldgedicht in zwart-wit van de maker van Vuren en De man aan het raam.*
Ganges (Huizenga) 9,95; sk. *Amerikaanse tekenaar in opkomst met een psychologische strip in klare lijn.*
Grote vampier 1 en 2 (Sfar) 13,50; hk.
De nieuwe hemel (Hendriks) 19,95; sk. *Nieuwe, lijvige uitgave in de Tomoyo-serie.*
Ome Aries sterke verhalen 1: De Manchus vallen aan! (Hendriks) 4,95; sk.
Ome Aries sterke verhalen 2: De Manchus schieten te hulp (Hendriks) 4,95; sk.
Paul op het platteland (Rabagliati) 5,95; sk. *Bescheiden maar mooi vervolg op Paul heeft een vakantiebaantje.*

Retera

Dirkjan 11 (Retera) 7,50; sk.

Senoeni — *senoeni.net/sis*

Sprookjes in strookjes (Diversen) *De makers van de Strips in stereo-bootleg slaan opnieuw de handen ineen. Met verstripte sprookjes van o.a. Peter de Wit, Margreet de Heer en Floor de Goede.*

Sherpa — *sherpa.nu*

Nabije ontmoetingen van de vleermuisorde (Diversen) 14,95; sk. *Batmanpersiflages van onder anderen Ong, Van der Meij en Ruijters, samengesteld door Vlerk.*
Verhalen (Wielaert) 14,95; sk. *Dikke bundel met verhalen uit Gr'nn en nieuwe bijdragen.*

Silvester — *silvesterstrips.nl*

De Bamburgers 1: De nationale feestdag (Spruyt/Van den Heuvel) 14,95; hk. *Nieuwe humoristische serie op scenario van de maker van Operatie vrouwenhart en Het laatste einde.*
Buitenaards (Trondheim) 12,50; hk.
Eugène 2: Zwaar weer (Barreveld) 7,50; sk
Hara kiwi 2 (Lectrr) 8,95; sk.
Kaasheld 2: Kaasheld en Poephoofd (Lamelos) 7,50; sk.
Kobijn 1: Blacktown (Trondheim) hk.
Koning Snotneus 2: Adalbert is de draad kwijt (Parme/Trondheim) 9,95; hk.
Het kunstbordeel 2: Mimi & Henri (Smudja) 16,50; hk.
Merlijn 2: Tartijn en Isolde (Munuera/Sfar) 7,50; sk.
Michieltjes jongenshart 1 (Van de Pol) sk.
Okko 1: Cyclus van het water (Hub) 14,95; hk.
Verborgen geschiedenis 1: Genesis (Kordey/Pecau) hk.
Verborgen geschiedenis 2: Het kasteel van de djinns (Kordey/Pecau) hk.

Standaard — *standaarduitgeverij.be*

Bakelandt 96: Het geheime plan (Leemans) 4,50; sk.
En daarmee basta 2: De vampier (Swerts/Vanas/Bouden) 4,50; sk.
FC De Kampioenen 43: Bomma in de wellness (Leemans) 4,50; sk.

Stichting Beeldverhaal Nederland — *stichtingbeeldverhaal.nl*

De klonen van Kick Wilstra (Schwantz/Pollmann) *Korte strip over HFC Haarlem plus lang artikel van Joost Pollmann over de relatie tussen strips en voetbal.*

Syndikaat — *syndikaat.nl*

De Uitweg: Jeugdjaren (Steehouwer) 12,95. *Semi-autobiografische strip van de maker van Waarvan leeft de mens over opgroeien in de jaren '70 in het Betuwse dorp De Uitweg.*

Xtra — *xtraspecial.nl*

Peculia (Sala) 13,50; sk. *Eigentijdse horror van Richard Sala.*

De Zingende Zaag — *dezingendezaag.com*

Verknipt en verstript (Diversen) 20,00. *Gelegenheidsbundel over strips en poëzie. Met bijdragen van o.a. Marcel Ruijters, Joost Swarte en Thé Tjong-Khing.*

Niet aangekondigd toch verschenen

Arkeod 1 (Mitric/Cady) Talent; sk.
De arm van de tekenaar (Ole Comoll) BeeDee; 12,95; sk. *Nederlands boekdebuut van de Deen Ole Comoll Christensen (zie ZozoLala 111).*
Asterix en de Vikingen (Diversen) Ed. Albert René; 5,99/12,95; sk/hk. *Geïllustreerd kinderverhaal naar de gelijknamige animatiefilm. Een uitzondering die de regel bevestigt: dit boek is niet beter dan de film, daarvoor moet je het oorspronkelijke album pakken.*
Aart Clerckx' Dit en dat (Clerckx) Oog & Blik; 4,95; sk.
Boeboeks 11: Obus de vuurgeest (Vincent/Adriaenssens /Adriaenssens/De Bel) Standaard; sk.
Boot en van Dijk 8: Kroniek 1986 (Sparreboom) Fort Media; 10,00; sk.
Sam Bracken 2: Race tegen de tijd (Jarbinet) Arboris; 6,95; sk.
De cartografen 1 t/m 3 (Glaudel/Arleston) Talent; sk. *Herziene herdrukken.*
Christopher Columbus (Watson/West/Gaff) Biblion; 13,95; hk. *Historische strip voor kinderen. Blijkt ineens dat die indianen best wel vervelend waren en die Spanjaarden eigenlijk niet.*
Dracula 1: Vlad de spietser (Hermann/Yves H.) Prestige; 56,75; luxe.
El Niño 3: De archipel van de Badjos (Pavlovic/Perrissin) Arboris; 7,50; sk.
En daarmee basta! 1: Liefde en patiënten (Swerts/Vanas/Bouden) Standaard; sk.
Favole 1: Stenen tranen (Francés) Oog & Blik; 15,00; hk. *Glossy gothic prenten. Royo eat your heart out!*
Gesel Gods 5 (Gajic/Mangin) Blitz; 7,99; sk.
Globul maakt het bont (Tibet) Arcadia; 12,95. *Oud werk van de tekenaar van Rik Ringers.*
Jan Heibel 10: Heksenketel (Hurey) Brabant Strip; 9,00; sk.
Highlanders kortverhalen 2 (Delaby) Saga; 30,00; luxe. *Goed getimede herdruk van oud werk van de tekenaar van Murena.*
Ice age 1 (Studio Harcy/Newman) Casterman; 5,25; sk. *Strip geïnspireerd op de gelijknamige animatiefilm.*
In de schaduw van de Vliegende Hollander (Staller/Boven/Zuidhoek) Aprilis; 22,50; hk. *Achtergronden bij de gelijknamige striproeks van Jack Staller.*
Krijgsheren 6 en 7 (Tierr/Latil) Talent; 7,99; sk.
Het laatste ritueel 1 (Recht/Makles) Talent; 7,99; sk.
De laatste Trojaan 1 en 2 (Démarez/Mangin) Blitz; 7,99; sk.
Legenden van Korrigan 2 en 3 (Lebreton/Istin) Talent; 7,99; sk.
Merlin 5 en 6 (Istin/Lambert/Stambecco) Talent; 7,99; sk.
Milana & Arlov 2; Talent; sk.
Nekschot: Misselijke grappen (Nekschot) Xtra; 15,00. *Gegarandeerd niet subtiele cartoons van Gregorius Nekschot.*
Nova genesis 2 (Chabbert/Boisserie) Blitz; 7,99; sk.
De Phaeton 9 (Fino/Plongeon) Talent; sk.
Press cartoon Belgium 2006 (Diversen) Van Halewyck; 12,50. *Terugblik op het Belgische Cartoonjaar 2005.*
De reis (Baudoin) Sherpa; 24,95. *Herziene herdruk van een van Baudoins populairste strips.*
Say hello to Black Jack 2: Kronieken van de afdeling interne geneeskunde (Sato) Glénat; 6,95; sk.
Simon de danser 1: Rede der verloren schepen (Sirius/Jansens) Brabant Strip; 9,00; sk.
Stupid invaders 1 (Blaster/Jean-Marie) Casterman; 5,25; sk. *Spin-off van een Franse SF-animatiereeks.*
TDB 1: Bilou (Lejeune/Jean-David) Blitz; 17,50;

hk. *SF.*

Unheimisch (Van Zanten/Vermeulen) Leidse Stripshop/Beeld voor beeld; 19,95; sk. *Grafische novelle over WO I. Op scenario van wijlen WO I-kenner en muzikant Bram Vermeulen.*

De vier stromen (Baudoin/Vargas) Sherpa; 24,95/39,95; hk/luxe. *Fraai verstripte politiecier van Fred Vargas met tekeningen van Edmond Baudoin. Zie Het Laatste Oordeel.*

Waarom moet ik naar bed? (Snoodijk) Zirkoon; 12,75; hk. *Existentiële kinderstrip.*

De wereldreis van Bulletje en Boonestaak 30, 31 en 32 (Van RaemdonckDe Jong) Boumaar; sk. *Herdrukken.*

Witness 4 2 (Arnoux/Millien) Talent; 7,99; sk.

Witte magie 1 (Ponce/Brizuela) Prestige; 15,00; sk. *Occulte thriller.*

Yiu 2; Talent; sk.

Uno Mundo wereldstrips

In het buitenland verschijnen stapels prachtige strips die ons taalgebied amper bereiken. Kwaliteit kent echter geen grenzen. Daarom hieronder een selectie van de meest opvallende buitenlandse titels van de laatste twee maanden. De prijzen in euro's vallen bij importtitels doorgaans wat hoger uit.

Tekstloos

Astro (Hamm) Image; $ 6.99; sk. *Dromerige SF road comix van de Duitser Nils Hamm.*

Dracula (Breccia) Rackham; 31,00; hk. *Vlad de spietser voor gevorderden: uitgebreide herdruk van klassieke tekstloze strip van Alberto Breccia.*

La fugue (Blanchet) La Pastèque; $ 24.95; sk. *Prachtig vormgegeven melancholiek portret van een oude jazzpianist. Indrukwekkend boekdebuut van de Canadese twintiger Pascal Blanchet.*

Morlac (Tande) La Pastèque; $ 20.95; sk. *Nog een opmerkelijke tekstloze strip uit Canada, dit keer vol letterlijk kruisende verhaallijnen (OuBaPo-style).*

Priape (Presl) Atrabile; 20,00; sk. *Psychologische strip over een jongeman in de antieke oudheid op zoek naar zijn seksuele identiteit.*

Les bandes dessinées

Apprendre et comprendre la bande dessinée (Trondheim/Garcia) 8,90; hk. *Move over, Scott McCloud? Lewis Trondheim en Sergio Garcia onthullen de werking van het beeldverhaal.*

François Bourgeon. L'envers du décor (Bourgeon/Diversen) Bibliothèque d'Étude Brest; 15,00. *Catalogus annex monografie gewijd aan de maker van Cyann en De gezellen van de schemering (Zie Agenda).*

Conversacion/Sketchbook (Max) Sinsensitido; 20,00; hk. *Schetsboek van en meertalig interview (Engels/Frans/Spaans) met de maker van Bardin de surrealist.*

Deribb, un créateur et son univers (Deribb/Pernin) Le Lombard; 22,50; hk. *Een waardige terugblik op een rijke carrière. Geactualiseerde herdruk van monografie gewijd aan de schepper (1944) van Buddy Longway, Yakari en Hij-die-tweemaal-geboren-werd.*

Ethique? (Diversen) Drozophile; 20,00; sk. *Vijf korte strips over ethiek anno 2006. Bijdragen van o.a. Wazem, Tirabosco en Pralong.*

La grande ombre 1: Arcane (Gine) Glénat; 12,50; hk. *Nieuwe occulte thriller van de maker van Sneeuw.*

Maison aux 100 portes 1 (Dethan) Delcourt; 12,90; hk. *De maaksters van De zandmemoor gaat op de Tien geboden-tour. Thrillerreeks waarvan elk deel afzonderlijk kan worden gelezen.*

Le merle (Tenreiro) La Pastèque; 11,00; sk. *Persoonlijk, poëtisch en ingetogen portret van een jonge illustrator op zoek naar werk. Debuut van de jonge Noor Rui Tenreiro (1979).*

Pays des cérisiers (Kouno) Kana; 10,00; sk. *Manga over het leven in Hiroshima na de bom.*

Les petis ruisseaux (Rabaté) Futuropolis; 14,25; sk. *Portret in kleur van twee krasse knarren op het Franse platteland door de maker van Ibicus.*

Plein les yeux (Keko) Ed. de l'an 2; 19,50. *De Spanjaard Keko brengt een hommage aan de beeldcultuur van de jaren '50 van de 20e eeuw.*

Rhinocéros contre éléphant No. TT (Diversen); Tanibis; 16,00; hk. *Bundel korte strips over de opwindende wereld der wiskunde.*

Seton 1: Lobo (Taniguchi/Imaizumi) Kana; 15,00; sk. *Biografische manga over de Engels-Canadese natuurliefhebber en scoutingpionier (1860-1946) getekenend door de maker van Quartier lointain.*

Tchernobyl mon amour (Montellier) Actes Sud; 22,00; sk. *Kernenergie, een goed idee? Tijd om Chantal Montellier te volgen in de voetsporen van Alain Resnais.*

La vallée des merveilles (Sfar) Dargaud; 11,00; hk. *Soort humoristische versie van Conan de barbaar door de onwaarschijnlijk productieve maker van De kat van de rabbijn en Donjon.*

Comix

99 ways to tell a story. Exercises in style (Madden) exercisesinstyle.com; $ 16.95; sk. *Het belang van Stijl: OuBaPo-stripmaker Matt Madden vertelt naar het voorbeeld van Raymond Queneaus Stijloefeningen 99 keer hetzelfde verhaal op telkens een andere manier.*

Art out of time. Unknown comic visionaries 1900-1969 (Nadel) Harry N. Abrams; $ 40.00; hk. *Maak kennis met de underground van de VS underground: eerherstel voor 'vergeten' Amerikaanse stripmakers als Raymond Ewer en Ogden Whitney.*

Art school confidential (Clowes) Fantagraphics; $ 14.95; sk. *Clowes' klassieke korte kunstacademiestrip voor het eerst in kleur. Verschijnt met veel extra's t.g.v. de komende, gelijknamige film van Terry 'Ghost world' Zwigoff.*

Cancer vixen (Acocella Marchetto) Knopf; $ 22.00; hk. *New Yorkse met borstkanker wordt verliefd. Strijdlustig portret van een zieke door een cartooniste uit The New Yorker.*

De: Tales 1 (Moon/Bá) Dark Horse Comics; $ 14.95; sk. *Korte magisch-realistische verhalen van het Braziliaanse duo Fábio Moon en Gabriel Bá.*

The drowners (Kanan) Image; $ 14.99; sk. *Dot com-thriller van de hand van de maker van Lost girl.*

Stagger Lee (Hendrix/McCulloch) Image; $ 17.99; sk. *Anatomie van een Amerikaanse gangsta-legende.*

Paradise lost (Bisley) Verotik; $ 24.95. *Heftig: Simon Bisleys visie op het klassieke epische gedicht dat John Milton (1608-1674) schreef tijdens grote pestepidemie in Londen.*

Placebo man (Hanuka) Alternative Comics; $ 14.95; sk. *Korte psychologische strips van Israeli Tomer Hanuka.*

Schizo 4 (Brunetti) Fantagraphics; $ 9.95; sk. *Al een tijdje uit, maar absoluut de moeite waard: originele stripportretten van Piet Mondriaan, Søren Kierkegaard en J.K. Huysmans. Een voorlopig hoogtepunt in het werk van Ivan Brunetti.*

Sloth (Hernandez) DC; $ 19.99; hk. *Eerste soloboek van Gilbert 'Love and rockets' Hernandez.*

Solo 11 (Aragonés) DC Comics; $ 4.99; sk. *Interessante comicreeks van DC met telkens korte strips van één auteur. Dit keer is de beurt aan humorkanon Sergio Aragonés, eerder verschenen b.v. ook lezenswaardige deeltjes gewijd aan Jordi Bernet en de getalenteerde Deen Teddy Kristansen.*